

IPDURSEK

89

RANA JESEN 2006.

UVODNIK

Štovani štioče, u rukama imaš broj koji je posvećen horroru. Ništa čudno, ova je godina u hrvatskim žanrovskim krugovima obilježena horrorom: dvanaesta sferakonska zbirka i peti Festival fantastične književnosti bili su posvećeni strahu, a nije izostalo ni par romana. Možda su ljudi jednostavno željeli naknaditi godine zapuštanja ovog žanra, držeći ga marginalnim, upravo nedostojnim pažnje pravog *esefičara*. Bilo kako bilo, priče Veronike Santo i Martine Frke tjeskobnog su ugodaja, obje smještene na prijateljski nam (uistinu?) Jadran. Jezu na moru imamo i u filmskoj recenziji. Dok se sjećanje na miomiris mora već povlači pred oštrim mirisima prvog snijega, neki su i polemično raspoloženi. Tako je Dalibor Perković raščerečio horror kao žanr, dok je Darko Macan to učinio zbirci priča sa spomenutog Festivala. Je li netko iznenaden?

Na žalost, imamo razloga i za zbiljsku tjeskobu i tugu. U razdoblju od prethodnog broja, napustilo nas je dvoje velikana hrvatske znanstvene fantastike, spisateljica Vesna Popović i urednik "Siriusa" Borivoj Jurković, oboje nakon teške bolesti. Uspomeni na njih posvećujemo stranice našeg časopisa.

Preminulo je još velikana. Dana 12. svibnja ove godine umro je Arthur Porges (rođen 1915.), izdanak razdoblja koje je uslijedilo neposredno nakon *Golden Agea* američkog ZF-a, a poznat je po svojim britkim kratkim pričama koje su objavljivane i u "Siriusu".

Mjesec i pol dana kasnije, dana 28. lipnja, preminuo je Jim Baen (rođen 1943.), ugledni urednik i nakladnik znanstvene fantastike. Njegova kuća Baen Books poznata je ponajprije po SF romanima koji pripadaju *military* tematiki. Neke od knjiga koje je izdao mogu se pročitati na adresi:

<http://www.baen.com/library/>

Pred samu smrt pokrenuo je i dvomjesečnik "Jim Baen's Universe", u kojem se može uživati na adresi:

<http://www.baens-universe.com/>

Na čitanje!

U Zagrebu, 4. studenog 2006.

"Parsek" na webu:

<http://parsek.sfera.hr/>

Kontakt:

parsek@nosf.hr

B.Švel

In memoriam

Vesna Popović (1953. - 2006.) piše: Boris Švel

Početkom kolovoza ove godine, preminula je Vesna Popović, zapažena autorica znanstvene fantastike. Pripadala je generaciji koja je počela pisati u doba znanstvenofantastičnog časopisa "Sirius", razdoblju kojeg se i danas mnogi sjećaju s nostalгијом.

Rоđena је godine 1953. u Rijeci, gdje је i radila kao viši predavač na Veleučilištu, budуći doktorom medicinskih znanosti.

Vesna Popović pripada autoricama čija produkcija nije bila velika, no zapažena je zbog svoje visoke kvalitete. To se u prvom redu odnosi na kvalitetu stila i potankoj psihološkoj razradi njezinih likova.

Spisateljski rad je započela, kako smo spomenuli, u doba "Siriusa", gdje je objavila priče *Igra* (1979. godine) i *Sindrom vitešta* (1980.). Potonja je priča uvrštena i u ovogodišnju antologiju hrvatske znanstvenofantasrične novele *Ad Astra*. U "Alef" je objavila priču *Nagrada* (1989.), a pod pseudonimom Igra Latalac priču *Miran san do odredišta* u "Futuri"

(1993.) te *Produljeni samoglasnik* u "Plimi" (1997.).

Izvedeno joj je i nekoliko radioigara, među kojima su se *Igra* (1985.), *Sindrom vitešta* (1988.), *Suputnik* (1988.) i *Miran san do odredišta* (1994.) bavile temama znanstvene fantastike. Objavljila je i niz stručnih radova.

Prema vlastitim riječima, Vesna Popović nije se smatrala opredijeljenom za neki određeni žanr. Međutim, njezin je opus bez dalnjega svrstava među ponajbolje hrvatske autorice znanstvene fantastike.

Vesnu Popović pamtimosmo kao komunikativnu osobu izrazito veselu naravi. Pamtimosmo njezino iskreno oduševljenje uvrštavanjem priče *Sindrom vitešta* u antologiju, tijekom posljednjeg Sferakona, kao i radost zbog ostalih uvrštenih kolega pisaca.

Na posljeku, zapamtiti ćemo je po njezinim radovima, čiju vrijednost je vrijeme potvrdilo.

In memoriam

Borivoj Jurković (1928. - 2006.) piše: Hrvoje Prćić

Dok sumrak lagano pada u predvečerje travnja ili svibnja, nisko na jugozapadu može se vidjeti plavobijela zvijezda. Njezino je ime Sirius i to je najsjajnija zvijezda na našem noćnom nebu. Tako je glasila i promidžbena poruka za prvi znanstvenofantastični časopis na ovim prostorima: "Sirius, najsjajnija zvijezda na nebu znanstvene fantastike", a najsjajnija zvijezda toga izdanja bio je Boro Jurković, prvi glavni urednik i utemeljitelj toga legendarnog časopisa. Nažalost, njegova je životna zvijezda ugasnula u nedjelju 4. lipnja 2006. godine.

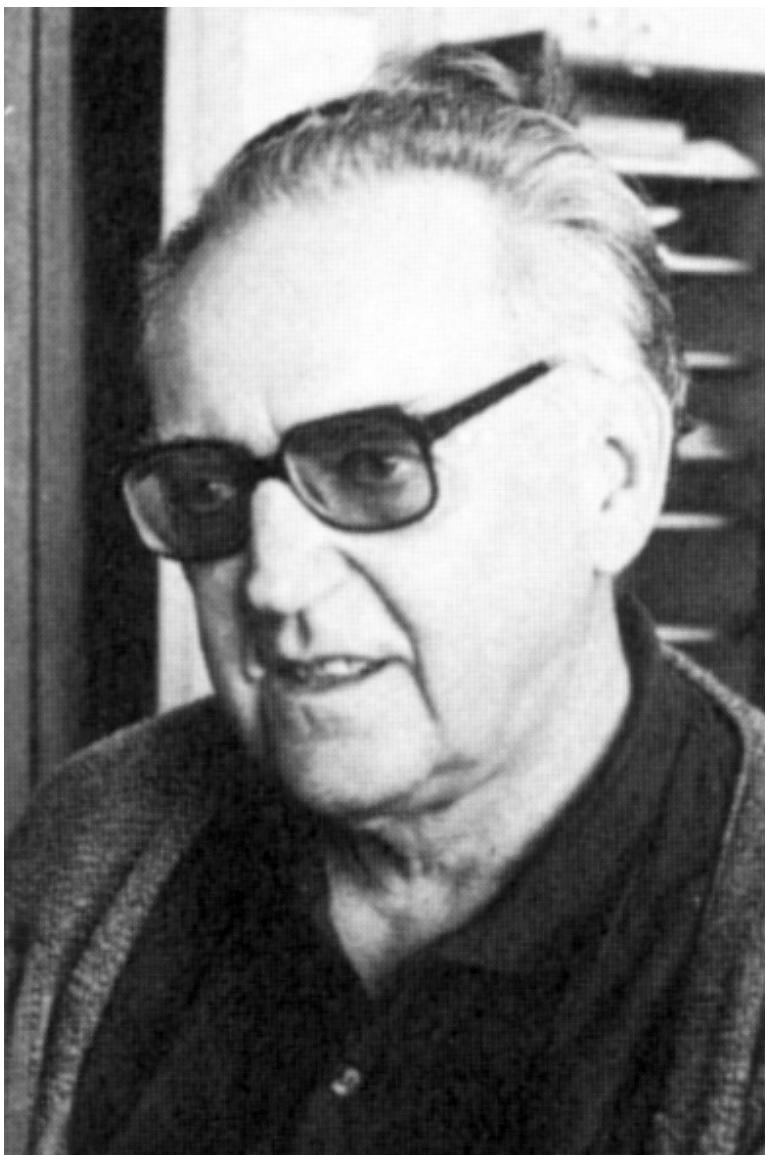
Dobro se sjećam uzbuđenja tijekom lipnja 1976. kad je najavljen izlazak prvog znanstvenofantastičnog časopisa u tadašnjoj Jugoslaviji. Bio sam siromašni student zaljubljen u ZF, na polici su mi stajali "Kosmoplovi", "Planete", "Apolu", izrezani i uvezani romani iz "Politike", "Galaksije", izrezani ZF-stripovi iz "Plavog vjesnika" i "Zabavnika"... ali u svima je znanstvena fantastika bila tek dodatak, a najavljuvani "Sirius" trebao je biti biblioteka znanstvenofantastičnih priča. I to u vrijeme kad službena kritika, i što je još gore, službena politika, baš nisu ljubili taj

pretežito angloamerički proizvod. Pa tko se onda usudio stati na čelo takvu projektu?

Jurković, Stanka, Borivoj rođen je u Sarajevu 25. ožujka 1928. godine. U tome gradu završava gimnaziju 1947. godine, a na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu apsolvira 1952. Od listopada te godine kao tehnički urednik radi u "Zagrebačkom tjedniku", pa u listu "Radio Zagreb. Potom je grafički urednik tadašnjeg "Globusa" pa "Narodnog lista". Novinarski se neprestano razvija i dokazuje surađujući u brojnim izdanjima kuće Vjesnik, te postaje urednik inozemnih priloga, pa zamjenik, pa v.d. glavnog urednika, a od lipnja 1973. dolazi na čelo u RJ Zabavne edicije gdje osniva redakciju Romani i stripovi kojoj je glavni urednik do listopada 1984. Nakon toga postaje glavni urednik "Kviza". Ni nakon umirovljenja 1992. ne prestaje s radom, stalno je aktivan, piše, prevodi, uređuje.

Boru sam upoznao u drugoj polovici sedamdesetih kad sam donio neke svoje tekstove za "Sirius" i došao se raspitati mogu li prevesti neke priče. Od tada do danas trajalo je naše prijateljstvo. Bio je izuzetno obrazovan čovjek, pravi erudit, i s njime se moglo ugodno pričati o svačemu.

Prevodio je sa šest jezika, a bijaše i vrstan zналac hrvatskog. Nikad nije podizao glas, razgovarao je mirno, čak i kad se radilo o nesuglasicama. Bio je vrlo dobar prijatelj, nesebičan, uvijek spremam pomoći i posavjetovati. A vrsno je plivao i u vodama Vjesnikove novinarske kamarile, odlično procjenjujući koje poteze valja povući, a koje ne. U novinarskom je zanatu prošao sve stupnjeve i zato je i mogao pokrenuti časopis poput "Siriusa", na što mnogi nisu gledali blagonaklono. No, stari je majstor osjetio da je došao pravi trenutak, da postoji tržište i tako smo srpnja 1976. dobili prvi znanstvenofantastični časopis koji je uređivao do 108. broja (lipanj

1985.). Povijesnih činjenica radi, navest će da je Boro Jurković povukao još jedan hrabar i vidovit potez - pokrenuo je i časopis "Erotika", koji će poslije, pod Milivojem Pašićekom, njegovim nasljednikom na čelu Romana i stripova, postati najnakladniji časopis svih vremena na ovim prostorima.

Zabluda je da Borivoj Jurković nije ništa znao o znanstvenoj fantastici kad je pokreao "Sirius". Nije bio fanovski poznavatelj niti ekspert poput nekih zaljubljenika u žanr iz toga vremena, ali je, onako široko načitan, itekako već bio upoznao opuse najpoznatijih svjetskih autora ZF-a. Sjećam se kako sam zinuo ugledavši policu s tristotinjak knjiga na engleskome i stotinjak na drugim jezicima, sve ZF-naslova, koja je resila ormar u njegovu ured. Njegova konцепција "Sirusa" kao visokoprofesionalnog časopisa nije bila angloamerička, uvrštavao je priče i s drugih jezika, stimulirao i domaće autore (prva zbirka domaće ZF nedvojbeno je

posebno izdanje "YU Sirius" 1978.), nastojao da časopis bude raznovrstan i otvoren, prijemčiv i širokoj publici, što je možda i dovelo do toga da suradnja sa SFerom u uredničkoj domeni ohladni. No, suradnja s etabliranim sferašima - Krsto Mažuranić, Boris Marini, Darije Đokić,

moja malenkost i drugi i dalje je bila na visokoj razini. Naročito se trudio potaknuti domaće pisce. Silno se razveselio čuvši da se pokreće Sferina nagrada za najbolja domaća ostvarenja. Kod prve dodjele njegov je favorit bila *Partenogeneza* Tatjane Vranić i ožalostilo ga je što nije nagrađena. Sve u svemu, "Sirius" je bio čedo Bore Jurkovića i on ga je formirao i vodio na najbolji mogući način u tome vremenu, što potvrđuju i naklade od oko 40.000 primjeraka u prvim godinama, pozornost i u međunarodnim vodama koja je rezultirala nagradama u Stresi (1980.) i Brightonu (1984.) za najbolji europski časopis za znanstvenu fantastiku, te nagradom Europskog ZF udruženja (1986.). Društvo Sfera nagradilo ga je 1986. poveljom za zasluge u razvoju žanra, iako bi mnogo primjerenija bila nagrada za životno djelo jer je Jurkovićev "Sirius" (koji je također poveljom nagrađen 1983.) otvorio nove vidike u hrvatskoj književnosti, obrazovao i stvorio mnoge danas poznate pisce u domeni žanra, te odgojio brojne generacije ljubitelja ZF-a (dodajmo i redovito uvrštavanje ZF-priča u "RS-Magazin" i druga izdanja "Romana i stripova"), što je Bori u nekim krugovima donijelo nadimak "hrvatski Hugo Gernsback".

Borivoj Jurković bijaše čovjek raznovrsnih interesa. Uz grafički rad na početku karijere i potom urednički, prevodio je vrlo mnogo (u "Sirisu" s engleskog i slovenskog) kako beletristiku, tako i druge

publicističke radove, pisao je dokumentarne članke, zanimali su ga povijest, politika, popularna znanost, književnost, strip, iza njega su stotine enigmatskih radova, te isto toliko prijavljivao mahom u izdanjima kuće Vjesnik, ali i u drugim publikacijama i tiskovinama, ponekad rabeći pseudonime, poput slikovitog Pineas Runner. Za svoj žurnalističko-publicistički rad odlikovan je Ordenom zasluga za narod sa srebrnom zvijezdom 1978. godine, a 2005. uvršten je u "Hrvatski biografski leksikon", no skroman, kakav je uvijek bio, nikad se nije hvalio priznanjima i pohvalama. Bio je radoholičar koji je uživao u svome radu.

S Borom sam se posljednji put čuo desetak dana prije njegove smrti. Iako zdravlja narušena bolešću koja ga je dugo morila, i dalje je stalno nešto radio, a u glasu su mu, kao i prije tridesetak godina kad smo se upoznali, zvučali veselost i vedrina i zanimanje za sve što ga okružuje.

Boro Jurković je na vječnom počinku u sjenama Mirogoja i u vječnom sjećanju ljubitelja znanstvene fantastika u Hrvatskoj i cijeloj ovoj regiji, pa kad vam u sumrak pogled padne na najsjajniju zvijezdu na nebu, mahnite Bori tamo negdje na zvjezdanim Elizejskim poljanama.

Veronika Santo jedna je od možda najzanimljivijih hrvatskih autorica znanstvene fantastike, uvijek britkih zamisli, dotjeranog stila i razrađenih međuljudskih odnosa. Počela je objavljivati u turbulentnom razdoblju prijeloma osamdesetih i devedesetih godina prošlog stoljeća, pa bi se uz još ponekog autora mogla smatrati izgubljenim naraštajem hrvatskog SF-a, ne pripadajući baš ni klasičnoj generaciji autora iz "Siriusa", a ni generaciji devedesetih. Danas živi i radi u Italiji. Svojevrsni povratak na domaću pozornicu obilježava ova priča.

Veronika Santo

OTOK U OBLIKU LEPTIRA

*Boje što blistaju na tvojim krilima,
brzo tonu u zaborav.*

"Mislim, baka će jednog dana umrijeti, ne? Martin je bio mlad i umro je, a netko doživi stotu", reče Jagoda mami.

Sjedile su za stolom i večerale pored otvorenog prozora. Zavjese su se nadimale na vjetru što je dolazio sa mora, Jagodina tanka ljetna haljina joj je podrhtavala oko nogu.

Marija podigne pogled sa svog tanjura i pogleda kćerku bez riječi.

"Pričam gluposti, oprosti, oprosti", promrmlja Jagoda i okrene okruglo bijelo lice prema prozoru. Bila je to večer prije Jeleninog dolaska.

"Ako ti je netko posebno drag ili mrzak čini ti se da nikad neće umrijeti" odgovori mama kratko.

Mlađak

Jelenin pogled bježi i sad gleda vani

gleda vani kroz prozor gdje nestaju zadnji zraci sunca nad morem. Visoka je i tamnoputa, uspravna kao čempres, a takve su joj sad i misli, oštре po obrisima i tamne kao njegova krošnja u noći. Misli na onu večer posljednjih dana kolovoza, na onu večer na Kamenici.

Prolazi nervozno rukom po kratko ošišanoj kosi dok joj je pred očima zalazak sunca, žalo već prazno od kupaca, i čekanje, beskrajno čekanje da se Martin vrati. Strah što se kondenzira polako i sigurno, jer njega nema. Ravna crta mora, tamno plavo što se sudara sa malina crvenim oblacima, stari bi rekli da će sutra biti dobro vrijeme, i more je mirno, nigdje valova, crno zlatna gusta juha što nestaje iza horizonta i Martina nema.

A sad je opet nestao čovjek u moru i oni idu na Kamenicu. Kažu da je bilo malo vjetra, da je bio nepažljiv jer je bio sam u čamcu.

Jelena okrene glavu prema sestri blizanki Jagodi što priprema torbu sa svojim stvarima, što će ponijeti sutra na otok. Nisu

istovjetne blizanke i možda je baš to tjera na neprekidne usporedbe. Ne, nije lijepa njezina sestra Jagoda, ali ima ono nešto što je čini ženom, bijelu mekanu put i svjetlu dugu kosu. Jeftinu garderobu koja ne mari za modu koju sad Jelena slijedi očima dok komad po komad nestaje u torbi : jedna crvena majica, kupaći kostim, šarena suknja sa plavim i žutim cvjetovima, još jedna majica.

Zašto li me gleda, misli Jagoda, osjećajući kako joj pod sestrinim nijemim pogledom raste nelagoda. Ogleda se u meni, u nepostojećem ogledalu i to čini od djetinjstva. Liči na mamu, ne na mene. I misli li saznati nešto više o meni, ili sebi? Nona bi naravno znala odgovor, ali ne bi rekla ništa. Nona.... sjedi na otoku ispod svoje masline, sa bijelom rupcem na glavi i sa očima boje jutarnjeg mora. I kao tko zna koji put do sada Jagoda se pita, dokle seže bakina vidovitost, što vidi, što zna?

Jelena sad prelazi pogledom po sobi koju su nekad dijelile, a sad je postala samo Jagodina. Njezina sestra se prošlog ljeta vratila iz Zagreba i ponovo počela živjeti u Zadru. Nije doduše skoro ništa promijenila u sobi, po policama se još nalazi red njihovih školskih enciklopedija. Jelena je još uvijek u zagrebačkom stanu koji su dijelile samo njih dvije dok se Jagoda nije udala i Martin se doselio njima. Jelena, Jagoda i Martin, tri godine. I nakon svega Jagoda, sa svojim bijelim mjesecnjim licem, ju je ostavila i opet došla živjeti s mamom. Činilo se kao da se vrijeme vratilo unazad.

Jelena, napreže mišiće svog tankog

vitkog tijela poput luka i okreće ga opet prema prozoru. Bilo je ovo prvo ljeto bez njega, Martina. Ne mogu reći da je mrtav, još nije mrtav, niže brzo misli jednu za drugom. Tijela još uvijek nema, iako svi znamo da je tamo negdje u moru, njegovi ostaci okruženi bijelim tijelima riba, ako je uopće nešto ostalo. I nisam mislila da će se moja sestra vratiti na otok. Ne, ne tako brzo.

Pokreti Jagodinih oblih ruku postaju brži, ona diže na tren glavu i gleda Jelenina leđa pred prozorom, ali odatle, sagnuta nad torbom ne vidi sestrin taman pogled utopljen u more.

Zar nije rekla samo da želi biti sama sa sobom, da se ne želi podsjećati, pita se Jelena. Na kraju krajeva ne ona već Jagoda, Martinova udovica, ima sve pravo na žaljenje. Ili, na trenutak Jelenin um uhvati umirujuću mogućnost, Jagoda jednostavno želi vidjeti obitelj, baku i tetu Luciju. Onda joj se tijelo opet nervozno pokrene, poput šibe. Da li njezina sestra zna? Trebala bi pitati baku, da li Jagoda zna.

Tišina nad sestrama postaje sve gušća, prelazi u noć i snove među izgužvanim plahtama u kojima se skupljaju njihovi ženski mirisi, jedan oštar poput mošusa i drugi sladak poput cimeta.

* * *

Ujutro ih bude užurbani pokreti mame Marije. Visoka je, suha, ruke su joj koščate i nervozne, kosa kratka, obojena plavo. Već je prošla po pijaci i zaobljene torbe čekaju u

hodniku. Na otoku su samo dva mala dućana i sve je puno skuplje nego na kopnu, zato uvijek prije dužeg boravka na otoku kupuje zalihe.

Piju kavu, Jelena jaku crnu, Jagoda sa puna mljeka i šećera. Jagodino oblo lice je mirno poput vode jutarnjeg jezera, ali ispod površine joj promiču misli ostale od jučer kao probuđene ribe Misli li da sam zaboravila? Misli li da ne znam? Ali što me briga? Zašto bi me do vraka bilo briga ako je moja sestra jednom bila zaljubljena u moga muža koga se sad ionako nimalo ne tiče ni jedna ni druga? A onda misli na novu smrt u moru i osjeća iznenadnu hladnoću u udovima.

I osjeća strah, jer svijet nije onakav kako izgleda.

Ali ovo ljeto ču saznati, moram saznati, govori sama sebi dok sigurnom rukom pruža maslac prema sestri.

* * *

Pavle Marić se osjeća čudesno budan i živ udišući jutarnji zrak, mlak i slan, gledajući jahte što se ljujuškaju kao jato velikih galebova u zaljevu. Na rivi nema skoro nikoga, u daljini vidi samo ogromnu figuru Bubija u žutoj majici. Klati se kao i svako jutro okolo, ima već blizu trideset godina, ali glavu djeteta. Čeka da se probude oni sa jahta i ponudu mu kavu ili cigaretu.

Sjedi na molu u svojim bijelim hlačama i plavoj majici, već je dobro preplanuo i zna da izgleda mlade od svojih pedeset godina. Prati bijeli obris broda što izranja iz jutarnje

maglice i postaje iz trenutka u trenutak sve veći. Poznaje još od malena blizanke, i u jednom periodu u Zadru im je čak bio obiteljski liječnik. I on ima kuću ovdje na otoku, ali roditelji su mu prije nekoliko godina nestali jedan za drugim i sad dolazi ovdje samo ljeti, pokušavajući se osjećati turistom.

Pažnju mu privlače povici što dopiru sa ribarske brodice što se brzo približava obali. Kao pogrešna nota u kompoziciji, narušavaju jutarnji spokoj, zvukovi se odbijaju od mirne površine mora i lete u neredu prema obali. Konopi nervozno padaju, zvekeće sidro što razbijja vodu poput stakla.

"Što se dogodilo?" dovikuje Pavle prema ribarima i netko mu pokazuje prema nagomilanim mrežama na palubi. On klima glavom, zamrsile su im se i pokidale. Na trenutak mu se lice smrači, vjerojatno delfini. I nije prvi put ove godine.

Jedan od ribara skače na mol.

"Hej Drago, kakva uzbuna?" dovikuje opet Pavle.

Drago se približava. Lice mu je znojno iako se sunce još nije diglo. Okreće se i pljuje sa strane.

"Ima nešto tamo vani", kaže.

"Kako to misliš, *nešto*?"

"Nešto što nije riba, neki vrag, ne znam, pokidalo je mreže."

"Ma daj, znaš da su delfini", kaže Pavle i s jednim okom provjerava položaj broda što pristaje s druge strane mola.

Molom se približava teta Lucija, i ona je došla da dočeka djevojke i svoju sestruru.

Lice joj je usko kao sestrino, ali nekako više tvrdoglavovo i zatvoreno. Odjevena je u tamnu suknju i svijetlu majicu kratkih rukava, u reci steže malu crnu torbicu. Vjerojatno je već bila u crkvi na jutrenju.

Pozdravljuju se, Drago ne govori više ništa, ali maše glavom.

Pavle se okreće prema brodu i traži Jelenino lice. Eno, tamo! Vidi da je opet skratila kosu, te sad izgleda poput dječaka. Ponovno se osmjejuje. Njegovo ljeto upravo počinje.

* * *

Dvorište je okruženo starim kamenim zidovima po kojima su poredani lonci sa cvijećem. Na sredini dvorišta, u hladu stare masline sjedi baka.

Izgleda nekako manja, misli Jelena, izgleda kao čvor, misli Jagoda. Evo netko tko me voli, misli Jelena, voli i onda kad moje misli postaju mračne i nedobronamjerne. Izgleda kao da nikad neće umrijeti, misli Jagoda. Sjedi tu pod maslinom otkad znam za sebe.

Baka Kata spušta čipku na kojoj radi u krilo i pozdravlja svoje unuke, gleda ih mirno i pažljivo svojim sivim očima u kojima se ne vide godine. Lice joj je okruglo kao Jagodino, ali crte su tvrde. Gleda Jagodu u njezinoj jeftinoj cvjetnoj haljinici i elegantnu Jelenu u bijelom kompletu kupljenom u nekom zagrebačkom butiku.

"Još čipke, bako", kaže Jelena i ljubi je u čelo.

"Bit će nekome za dotu", odgovara

baka Kata. Tijelo joj je otežalo od godina i materinstva, ali oči su joj kao jezero u planini što postoji od postanka svijeta, misli Jagoda. Hladne.

"Luce", kaže baka svojoj kćeri i ne gledajući je, "vrije ti voda za kavu na štednjaku."

Luce uzdahne i kreće bez riječi prema kuhinji. Svi na tren zamukoše, kao i uvijek kad bi baka pokazala svoju vidovitost. O tome se ne priča, jer baka je tako oduvijek htjela, samo što ona, s vremenom na vrijeme, podsjeća obitelj da je još uvijek ima.

"Mir meni, a i drugima", govorila je dok je bila mlađa, "zlatu se ne pokazuju jer dođu lopovi."

Jelena donosi ležaljku i spušta se blizu bake. Dvorište oko drveta nije popločano. Ovdje je samo sloj lišća, nešto od masline, nešto od okolnih borova što rastu van dvorišta, iza suhozida gdje počinje makija što se penje prema brdu. Jelena udiše topao, težak miris - miris borova i maslina. Jelena osjeća mir, osjeća da je napokon došla kući, na otoku joj popušta pažnja, napetost predstave koju zahtjeva posao i grad, sam njezin način postojana. Mjesec dana bez kupovanja odjeće, bez planiranje izlazaka bez kojih joj se dan čini nepotpun, ali koji uvijek završavaju umorom.

Jagoda tumara po dvorištu gledajući crvene glave cvjetove begonija u loncima i tu i tamo rastreseno otkida suhe cvjetove, a onda se okreće baki. Htjela bi s njom govoriti, ali ne dok je čuje sestra.

"Dobro izgledaš, nona", kaže.

"Ni bolje ni gore nego lani, sinko", ali njezine oči joj poručuju da sad ide dok se okreće prema Jeleni koja se opružila na ležaljci i zatvorila oči.

Jagoda trenutak oklijeva, a onda uzima torbu i penje se u svoju sobu. Nekad bi bila ljubomorna, ali sad više ne. Osjeća da nonin izbor da prvo popriča sa Jelenom nije emotivan, prije praktičan. Na neki način njezina se sestra potrudila da je odmah isključi i kako li je to dobro radila! Kako li je to oduvijek dobro znala izvesti, misli pomalo gorko Jagoda.

U sobi je zid bijel, krevet pomalo škripi pod njezinom težinom. Prilazi prozoru i gleda prema moru. Metalni jarboli jahti odbijaju sunce. Dolje, na putu prema kući, vidi Bubija. Ubrzo se gubi iza makije što raste sa obje strane ceste. Što li to radi? Napinje oči, ali ga više ne vidi. Gleda opet dolje, ali ne vidi ništa od krošnje masline. Tko zna kakva sad čipka izlazi ispod bakinih prstiju? I tko zna što radi sa njima? Maslina ispod koje sjedi baka ima jednu rupu i Jagoda je sad zamišlja punu starih i pljesnivih čipki. Izgledaju i ona i drvo ostatak iz nekoga svijeta kojeg više nema, svijeta prije prvobitnog grijeha, misli Jagoda.

* * *

Mama Marija raspakuje torbe u kuhinji punеći stol namirnicama kupljenim u Zadru dok njezina sestra Lucija završava kavu. Vidi kroz prozor Pavla kako se približava kući i zove ga sebi.

"Susjeda Marica je bila tu, ljudi bi da se

vidimo svi u školi za jedno pola sata."

"Što se događa?", mršti se Pavle.

"Mreže", kaže kratko Marija otvarajući frižider i ubacujući hranu na police.

"Ah, mreže! Vjerojatno jato delfina, što se tu može?"

"Slušaj, Pavle", kaže Marija i okreće se prema njemu. "Vidim kako gledaš Jelenu."

Lucija se u svom uglu kod štednjaka tiko zakašlje.

"Jelena je punoljetna", kaže Pavle mijenjajući boju lica.

"Ostani joj prijatelj, kao dosad. One sad trebaju jedna drugu, još uvijek...", tražila je riječi, ali ih nije nalazila. Nemoj me pogrešno shvatiti, kažem ti to zato što te cijenim i zato što si prijatelj", Marija ga pogleda ispod oka.

"Ostavi sad to", kaže Pavle oštrosno. "Idemo u školu. Vidimo što hoće."

Ona pogleda kroz prozor tražeći djevojke. Jelena sjedi kod bake, Jagoda nema, vjerojatno je na katu. Još uvijek osjećam sjenke nad njima, eto to su bile riječi što su joj nedostajale. Više se ne smiju, moje kćerke, misli. Ne pita ih ništa, nekad joj samo dođe da potjera vrijeme da poteče brže, jer misli da jedino tako mogu ozdraviti, moraju zaboraviti.

I Pavle pogleda kroz prozor gledajući na dvorište. Sjedi тамо kao carica i pušta da je cjeli život netko dvori, misli o baki. Uvijek ih je držala pod papućom, pa čak i sad svi se vrte oko nje. Poznaje ovu obitelj cijeli život, ali eto, svi u mjestu misle da su pomalo čudni. Ili to iz mene govori ogorčenje radi obiteljskog nepriznavanja, nasmije se u sebi.

Bakine ruke se zaustave.

* * *

Večer se polako spusta, sa prozora Jagodine sobe se vidi komad zaljeva, svjetla na jahtama se počinju polako paliti. Uskoro će se svi vratiti iz škole i nona će ući u kuću. Vjerojatno oslonjena na Jeleninu ruku. I tako joj je njezina sestra večeras uskratila mogućnosti bilo kakve razmjene misli sa nonom.

Jagoda se nestrpljivo okreće od prozora i prelazi rukom preko čela. Pričinjavaju mi se čudne stvari, misli. To je zato jer ne uspijevam oprostiti smrti što mi je odnijela Martina. Sve je izgledao drugačije dok je bio tu. Dok je bila dijete dijelila je sve sa svojom sestrom. I možda je bilo baš to što je Jelenu privuklo Martinu, htjela je podijeliti i to kao što su i inače dijelile sve. Ali na kraju bi bila shvatila, da nema što tražiti u mome braku. Bilo bi je prošlo! Znala je da bi na kraju bilo prošlo. Poznavala je svoju sestru. Znala je biti pomalo djetinjasta i razmažena, ali na kraju bi uvijek prihvatile stvarnost. Na neki način je bila praktičnija i realnija od nje same.

Duboko uzdahe i krene dolje, u prizemlje, a zatim preko dvorišta. Iznenadeno zastane. Nona je još uvijek bila u dvorištu. Sama. Crne papuče su joj položene na tlo poput dva leptira, oči joj svijetlu u nadolazećem sumraku, ali u rukama joj se još uvijek, kao da je nešto živo, pokreće konac.

U kući je tišina, same su jer su svi osim njih dvije na sastanku u školi. Ona se spusti polako na ležaljku gdje je prije bila Jelena.

"Vidiš da sam te čekala", kaže unuci.

"Bako", upita Jagoda, "jesi li znala da će se Martin utopiti?"

Na tren se oko njih zgusne tišina, a onda je baka pogleda.

"Ljudi i ribe su bili stalno u ratu, bar otkako smo bacili u more mreže i ulovili prve ribe. I u moru velika riba jede malu. Koja je razlika za jednu ribu ako je pojede čovjek ili ako je pojede veća riba? Ili za jednog čovjeka koja je razlika kao ga pojede voda ili zemlja?"

"To je priča o ribama ratnicima. Pričala si nam je dok smo bili mali."

"Ah, sjećaš se toga?" upita baka polako.

"Malo, reci mi ti. I nisi mi odgovorila."

"Pitaš nešto što ne želiš znati".

"Velika riba jede malu. Mora biti tako?"

"Čemu pitaš", odgovori baka, "Mora li se umrijeti? Ostavi se tih misli, Jagoda i kreni se životu."

"Zar ti kad si bila mlada nikad nisi pitala, nikad nisi dvojila baš oko ničega?"

"Svijet nije dobar. Kad sam to saznala nisam više dalje pitala."

Sad šute zaštićene toplim ljetnim mrakom i cvrčanjem cvrčaka. Jagodi srce snažno udara, mora je opet pitati i natjerati je da joj odgovori. Da li je znala da će se Martin utopiti?

Ali baka se već oslanja na stolicu i polako diže. Jagoda uzdahne i pruži joj svoju ruku kao oslonac. Ne govore više ništa, plivaju kroz veliki ljetni mrak dvorišta jedna

uz drugu i ulaze u kuću, a zatim hodnikom u bakinu sobu.

"Počela sam praviti inventar svojih kostiju i grana na maslini", zasmijulji se baka spuštajući se na krevet. "Znam da je to ono što te zanima. A sad me ostavi i reci Luci da mi doneše manistru u sobu."

Jagoda ponovo izađe u dvorište, dok joj nonine riječi još odzvanjaju u ušima. Toplo je i bez vjetra, samo hladna vatra mjeseca na nebu i ona u dvorištu blizu masline. Krošnja je kao crni oblak sto zaklanja zvjezdano nebo, što proždire laki pljen mladog mjeseca. Ona zakorači prema praznoj stolici, a onda stane. Stolica je tiha, skoro nevidljiva na tamnoj pozadini lišća i drveta.

"Jagoda!" Bio je to mamin glas.

Ona se zaustavi. Zvijezde se zapliću u krošnju masline i pjevaju joj svoju tihu pjesmu o dalekim tajnama; ona pogleda staro stablo i prisloni dlan na hrapavo deblo.

"Jagoda, evo nas nazad! Gdje si?"

Kora je izbrzdana, čvorovi poput konopa, ali dodir je ugodan, topao. Kako li tro izgleda znati stvari, ako bi pokušala da li bi i ona mogla biti poput none?

Jagoda se s mukom odlijepi od stabla, sklizne nesigurno rukama po svojoj tankoj suknji i kreće prema kuhinjskim vratima.

* * *

Jeleni se već danima čini kao da živi u nekom snu. Dolazak na otok, Pavlove pažnje koje joj ne trebaju, ali ih se ipak ne odriče: treba joj netko tko će zamijetiti njezin novi

kupaći kostim i dati joj osjećaj da je živa.

Ribari i sastanak u školi. Ljudi koji su tvrdili da se oko otoka kreće neka čudna životinja. Nešto što je kidalo mreže, odnosilo ulov, a možda bilo krivo i za nešto gore.

"S dužnim poštovanjem, ali pogledajmo činjenicama u oči", digao se na sastanku jedan od mještana. "Prošlog ljeta onaj njemački par kojemu se prevrnula jedrilica i nitko ne zna kako, jer nevere nije bilo. Dva utapljanja, ove godine cijeli peti mjesec bez jata srđela, što se ne pamti. Prije mjeseca dana utopio se nas mještanin Luka. Možemo svi reći da je bilo malo vjetra i da nije trebao ići na more sam, ali nije to ono sto mislimo. I ako idemo unazad našlo bi se sigurno puno toga."

"Da zovemo pomorsku policiju? Neka pretraže zonu", predloži netko.

"I da kažemo - što?", odgovori mu netko drugi. "Osim toga, to bi otjerala goste. Što ako su ipak delfini? Znam da ne mislim tako", zaustavi on žamor podizanjem ruke", ali može li se itko zakleti? Ne, i zato mislim da mjesto treba šutjeti dok se nešto više ne sazna... Nikad se ne zna..."

"Čuo sam priču o morskom polipu što je na Novom Zelandu prevrnuo čamac s tri čovjeka", kaže netko.

"Na Novom Zelandu, daj!"

"Vidjeli smo nešto...", reče jedan od ribara koji je to jutro bio razgovarao s Pavlom. "Ne znamo što je. Možda morska zmija, možda nešto drugo. I ja sam za to da ne govorimo nikom ništa nego da pokušamo stvar riješiti sami. Neka zvijer se mota oko

našeg otoka."

I tako je bila pala ta riječ. *Zvijer.*

* * *

"Nitko ne zna božje namjere sa zvijerima" reče teta Luca zamišljeno dok je te večeri stavljala pred njih juhu od piletine. "Zar nije bog stvorio i Levijatana?"

"Glasovali smo", reče Jelena Jagodi. "Izmjenjivati će se sa brodicama u straži i kad ga primijete izaći će svi i pokušati ga satjerati na obalu. "Zašto nisi bila s nama?"

Jagoda gleda u svoj tanjur. Juha sa manistrom joj teško klizi niz grlo. "Pospremila sam svoje stvari", kaže. "Sutra bih htjela rano na kupanje".

Uštap

Ako bi nona bila u pravu, ostaje nam samo vjera da je svijet dobro mjesto, misli Jagoda te noći ne uspijevajući zaspati. Sve je unaprijed određeno, i Martin je morao umrijeti u moru. Bog je dobar čak i kad ga ne shvaćamo.

Ah kad bih bar mogla misliti tako, kad bih bar mogla misliti da je svaki napor uzaludan, možda bih sad mogla zaspati. I kad napokon ošamućena od umora padne u san i sanja nonu, vidi je kao ogromnog pauka u sredini bijele paukove mreže što blješti na mjesecini.

U neko doba noći se probudi. Još uvijek vidi nonino lice u obliku pauka pred

sobom.

"Znam da me ne voli", kaže u mrak.

* * *

I Jelena se prevrće u krevetu i misli o ribi, o ogromnoj ribi sa dvostrukim redom oštih zuba što kida sa istom lakoćom mreže ribara i ljudsko meso. Vjerojatno se dogodilo to, misli, diže se na lakat i gleda srebrno lice mjeseca kroz prozor sobe. Pliva po tamnoplavom noćnom nebu kao ogromna hobotnica i spušta svoje svjetleće krakove do zemlje. Baka je oduvijek pričala da su nekad oko otoka lutala čudna morska stvorenja. Ili je to bila morska zmija istjerana iz dubina glađu i osamljenošću? Čini joj se da pred očima vidi Martinovu ruku koja nestaje u moru i nikoga nema da je vidi.

Zabija glavu u jastuk i plače.

* * *

Kata sanja kako je opet mlada i spušta se korijenjem masline kao konopom u podzemlje. Ispod je hladno i ugodno. Korijenje se grana po cijelom otoku i svojim žilicama siše svaki centimetar zemlje. Na površini zemlje nema više ničega, samo maslina.

Ona se budi i gleda mrak oči u oči. Ispituje svoje udove i težinu krvi u venama, težinu kostiju i brzinu srca. Osjeća se stara i teška. Misli o svim ribama u koje je za svog života zabila zube i pokidala im slasno tkivo. Koliko dobrih tunja i kovača što su se

pretvorili u njezino meso! I koliko ljudi u toku svih ovih godina što su ostali u moru i na jedan ili drugi način se ponudili ribama. Svijet mora teći, promjene se moraju zbivati. Nitko nema svoje stalno mjesto, nitko nema svoj stalni oblik. Pa ni ona.

Misli o svom otoku kojeg je gledala toliko godina, o svim travama, o bijelom kamenju išibanom kišom i vjetrovima i o svim pticama u prolazu.

"Mislim da je i meni došlo vrijeme", kaže. Zavjesa se na trenutak nadigne gurnuta noćnim vjetrom i ona sa olakšanjem udahne svježinu mora što dopire s prozora.

* * *

Jagoda se diže kasno, oblači jednostavan šorc i bijelu majicu i silazi na doručak tek poslije deset.

Bila je srijeda, znači na otoku su već cijeli tjedan.

U prizemlju nema nikoga. Jelena je sigurno već na plaži, a teta Lucija pomaže u čišćenju i ukrašavanju crkve. Kradomice pogleda kroz prozor, mama sjedi sa nonom u dvorištu i čisti velike zelene listove blitve za ručak.

Zrak već pomalo treperi, biti će vruć dan. Jagoda uzima ručnik i bezvoljno se upućuje prema obali.

Vidi iz daljine Jelenu u moru i Pavla što sjedi na obali.

Djeca polako pristižu na plažu sa svojim ručnicima, trče bosim nogama po već vrućim kamenim pločama i njihov smijeh čini jedno

sa udaranjem malih valova i početnim taktovima što bacaju u zrak kolonije cvrčaka.

Jedino Bubi u svojoj žutoj majici umjesto prema moru ide prema stjenovitom brdu što se diže iznad mjesta. Vidi njegovu sad već ositnjenu pojavu što se udaljuje klateći se sigurnim koracima prema zapuštenim poljima i maslinjacima.

Jagoda spušta ručnik iza jednog grma pored puta te i ona, umjesto dolje, prema moru, podje putem prema gore slijedeći Bubiju. Nakon nekih pedesetak metara asfalt prestaje i put postaje kamenit, omeđen suhim zidovima koji odvajaju nekadašnje vinograde i maslinjake.

Bubi ubrzo nestaje iza prvog brda, i ona požuri da ga ne izgubi iz vida. Na nogama ima samo japanke, put se uspinje i kamenje joj počinje opasno kliziti pod tankim potplatima. Oko nje se već izljeva poj cvrčaka. Jagoda se na tren zaustavlja. Već je znojna. Otok nije velik, ali iza prvih uzvisina kriju se nekoliko udolina koje su se opet uzdižu prije nego što na drugoj strani opet padnu u more. Na najvišoj od njih se nalazi crkvica na koju jednom godišnje, u proljeće, hodočasti cijelo mjesto. Ona oprezno nastavi kamenjarom stavljajući nogu pred nogu i pitajući se da li je bila brzopleta. Ni sama ne zna zašto je pošla za Bubijem. Poznaje ga iz djetinjstva. Oduvijek luta po otoku i govorilo se da zna uloviti golim rukama zeca i isto tako uhvatiti ribu u zaljevu.

Put naglo zakreće i prelazi preko prvih brda, Jagoda dolazi do vrha i gleda oko sebe. Već odavde se vidi skoro cijeli otok. Širi

svoja krila prema sjeveru i jugu, sa po jednom zaštićenom plažom na svakoj strani. Izgleda poput leptira, ogromnog kamenog leptira sa zelenim mrljama na krilima što leti u plavetnilu mora.

Pred njom se spušta labirint kamenih zidova, zapuštenih maslina i podivljalih vinograda.

Sunce se polako penje po nebu i ona osjeća da su joj usta sve više suha.

Jagoda se spušta na jedan kamen i čeka. Vrijeme prolazi kapajući kao zlatna smola, vukući se lijeno sa užarenom kuglom preko neba.

"Jagoda, Jagoda!" zakotrlja se odjednom njezino ime padajući muklo odozgo i odbijajući se po kamenju i mrko zelenom lišću. Ona pogleda gore i ugleda ga na vrhu suprotnog brda, kako joj maše rukama, a onda smijući se nestaje prema dolje. Jagoda obliže usta hvatajući jednu kapljicu znoja. To je bilo to. Bubi se igrao.

Sačeka ga pri povratku i presječe mu put.

"Zašto ideš u brdo?" pita ga, "zašto se ne kupaš? Bojiš se velike ribe?"

On je pogleda lukavo, a onda se okrene oko sebe tražeći spas. Jagoda se prepriječila preko puta što vodi prema obali i ne da mu dalje. Jasno, mogao bi je odbaciti jednom rukom bez po' muke, nadvisuje je dobre dvije glave, ali ona nekako osjeća da joj neće nauditi.

"U brdu su prijatelji", kaže napokon.

"Zar tvoji prijatelji nisu na jahtama, oni što te ujutro časte kavom?"

On se mršti pokušavajući ponovo neodlučno kliznuti mimo. Roditelji su ga davno ostavili na otoku sa babom i djedom i

on živi slobodno. Bubi uvijek luta i nikad ga nitko ne pita kamo ide. Bubi gleda svoja posla. Bubi je dobar.

"Bubi je dobar", ponovi on naglas.

"Jasno da je dobar. Ali s kim to priča u brdima? S kamenjem?"

"S kamenjem", on potvrđuje i pokazuje široki red bijelih zuba i dok ga ona neodlučno gleda uspijeva pobjeći.

* * *

Jelena je taj dan već treći put u moru. Pavle je strpljivo čeka na rivi dokono razgledajući novine. Po svemu sudeći ona je taj dan riješila provesti u vodi. On okreće stranicu i duboke uzdahne. Izgleda tako svježe, tako mlado, čak pomalo smiješna sa svojim kompletom u odgovarajućim bojama, uvijek nalakiranim noktima i šarenim pareima. Blizanke su bile toliko različite koliko se samo može. Jelena vitka i dječački čvrsta, a Jagoda mekana i materinska. Iako se nekad pitao da li izgled vara, tko je zapravo krhkiji od njih dvije?

Danas je nekako slutio da unutar Jelene pliva neko nepoznato more.

Možda zapravo i nisam zaljubljen u nju, misli, samo pokušavam dati svom životu neki smisao. Osjeća umor od posla i od ponavljanja. Osjeća umor od starenja, čak i od ljetovanja kad se zajedno sa drugima spušta u jatu prema moru.

Migriramo kao ptice, misli. Čini nam se da mi biramo mjesto, ali to zapravo nije istina. Osjećam zov mora, a tako i drugi. I možda

prije ili poslije završim i ja negdje na pučini.

Ponovo gleda prema Jeleni, osjećajući se sve nervozniji.

Nikad nije bila naročita plivačica, pa i sad je više plutala nego plivala, ali voda je bila tako svježa, osjećala je kako je smiruje, skoro uspavljuje i nekoliko puta se uistinu trgla kao da tone u san. Jednom je čak zaronila, što uistinu nije bilo njezino, i mir i tišina su joj zaustavili dah, činilo se preko njezine volje. Ona se zaustavi i trenutak se odbije u beskonačnost, dok joj se činilo da joj more prodire kroz kožu i ulazi u krvotok.

Pavle joj mahne sa obale i ona bezvoljno zapliva prema njemu.

"Doći će ti grčevi" kaže Pavle dok joj prebacuje veliki ručnik preko ramena. "Postaje previše vruće."

"Što ti misliš o ovim pričama što kruže po otoku?" pita ga ona nešto kasnije dok drhti skupčana pod ručnikom.

"Ne znam", kaže Pavle. "Pokušavam se od jučer sjetiti malo bolje jedne knjige od Steinbecka", kaže pomalo nesigurno, ne znajući zna li ona uopće tko je Steinbeck. "U svakom slučaju, kaže nekako ovako: ljudi imaju potrebu za čudovištima u svojim osobnim morima, more bez čudovište bi bilo kao san bez snova."

Podne se spušta teško na otok poput užarenog kovačkog čekića. Sve se zaustavlja. Čak i bijela paučina oblaka na nebu.

* * *

Jagoda se nije se mogla prisjetiti priče

o ribama ratnicima. Nije znala zašto ali osjećala je da bi moglo biti važno.

"Sjećaš li se onih priča što ih je nekad pričala nona?" pita tetu Luciju koja je kao i uvijek u kuhinji. Ova se okrene od sudopera nad kojima pere rajčice i pogleda nećakinju. Nekoliko je godina mlađa od svoje sestre, ali iako je i ona već blizu šezdesetog leđa su joj prava, a lice odlučno.

Lucija se opet okrene sudoperu puštajući preko zrelih plodova hladnu vodu iz slavine.

"Baka je išla malo u crkvu, a sad je već stara i dobro bi joj došla koja ispovijed, ali neće svećenika. I ljudi počinju već pričati da pod krovom imamo antikrista", kaže napokon.

"Ma što to govoriš!" poviče Jagoda. Bile su to zapravo njezine misli iznesene na svjetlo dana, ali sad ih odjednom nije prepoznavala.

"Ljudi govore iza leđa da je štriga, ne bi se ni ja mogla zakleti drugačije!"

"Nona nikad nikome nije naudila", Jagoda se zateče kako je brani.

"Vjerojatno je tako", reče odjednom Luca pomirljivo sjedajući za stol sa zdjelom punom crvenih rajčica i nožem u rukama. "Ali bilo bi bolje da se malo boji Boga."

"Ispričaj mi tu priču", kaže Jagoda dok Luca brzim pokretima sječe plodove.

"To je priča o Judi", kaže napokon strogo. "Odmah nakon Golgotе, Juda započe svoje lutanje po zemlji. Nosio je u sebi prokletstvo, i ono bi opet izašlo, netko bi ga prepoznao, a on bi bježao, i uvijek ga je pratila kiša kamenja, hladne oštice kopalja i

noževa i kletva ljudi. Nikad ga nitko nije uspio ubiti, jer moralo je biti tako, sve do sudnjega dana. Ovaj period pokajanja se zove Judino doba i on još uvijek traje. Jednog dana, iscrpljen i očajan, dođe na obalu mora i padne na koljena: 'Pretvori me u ribu!', zavapi prema Bogu. 'Sakrij me u morskim dubinama. Znaš da tebi ionako ne mogu pobjeći, ali skloni me pred mojim ljudskim mučiteljima!' I od tada on i njegovi potomci žive u moru i osvećuju se ljudima kidajući im mreže.

"Ne", reče Jagoda", to nije ta priča. Ovu nikad nisam čula i mislim da si je sad izmisnila."

"Onda zašto ne pitaš Jelenu ili Bubiju, ili samu nonu?" upita teta Lucija i presiječe odlučno jedno rajčicu na dva dijela dok joj se crveni sok razljava po rukama. "Trebale bi se dobro slagati vas dvije, oduvijek si joj pomalo ličila. Ja se mogu samo moliti bogu za obje."

Jagoda joj okrene leđa i bez riječi izide iz kuhinje.

Popodne se spušta sa mamom do plaže. Cijeli dan misli na jedno te isto, prisjeća se starih priča, prisjeća se večeri dok su sjedili oko bake. Tako je, bio je tamo i Bubi.

Sunce se polako pomiče, kao da nema volju završiti taj dan, kao da nema volju prepustiti svijet sjenkama noći.

Druga četvrt

S prvim dužim sjenkama pojaviše se ribari pripremajući nadolazeći lov. U zraku lebdi nešto što miriše na nemir, selo se drži

zajedno i kao da su se formirala dva svijeta, onaj što živi na jahtama i onaj od mještana što gleda upitno svaki dolazak brodica.

U utorak se vратиše bez i jedne ribe, u srijedu bijahu ponovo pokidane mreže. Taverne ostadoše bez svježe ribe za dokone goste što navečer silaze sa osvijetljenih jahti a onda se spuštaju lijepo odjeveni prema postavljenim stolovima u selu.

Ribari kruže sve upornije po okolnim morima, sa sve većim bijesom, ali i sumnjom. Što se uostalom traži? Kako to izgleda? U noći, na moru, između gustog crnog mora i visokih hladnih zvijezda srce se sreće sa svijetom bez ljudi i strah zajedno sa ljetnim lahorom lagano zveći u jarbolima.

Na plaži mještani se drže kraja, unatoč vrućine počinju držati djecu dalje od plaže. Vlasnici jedne jahte, Austrijanci, pričaju kako su vidjeli morsku medvjedicu, ali ljudi odmahuju glavom, ovo nije kraj morske medvjedice.

Svijet jahti još uvijek ne zna da se nešto događa, provodi ljetu kao i do sada, budi se u blještavim jutrima, i luta preko dana okolnim morima. Nitko ne žele paniku i bijeg gostiju, svi se dobro sjećaju mršavih krava iz ratnih godina.

Jedan od ribara priča Pavlu da je njegov djed imao prijatelja Engleza što je za vrijeme drugog svjetskog rata služio kao mornar na britanskom ratnom brodu *Hilary*.

"Bili su na Sjevernom moru, negdje jugoistočno od Islanda kad su primijetili ispred sebe neku stvar u pokretu. U prvom trenutku su pomislili da je njemačka

podmornica. Zatim da je kit. Kad su se približili vidjeli su nešto... Nešto što je imalo glavu veliku više manje kao bik, samo bez rogova i ušiju. Bilo je crna i straga je imalo leđnu peraju što se gubila u vodi i pokretalo se kao što to radi zmija. Ispalili su tri topovska hitca i treći je pogodio u glavu."

U četvrtak navečer Pavle se približi jednoj od brodica gledajući ljude što se kreću po palubi.

"Hej", vikne prema njima", mogu li noćas s vama?"

Negdje poslije ponoći ribarice izlaze iz zaljeva, idu jedna za drugom. Ima ih desetak, čini se da su na ratnom pohodu. Mjesec se polako zaokrugljuje na nebu, njegovo svjetlo boji more u dubinu. Brodice se razdvajaju i patroliraju svaki na svojoj strani. Buka motora monotono se razleže kroz mrak. Patrolira se satima, ali se ništa ne nalazi. Pred jutro ljudi su umorni. Vlaga se uvlači u odjeću, netko kuha čaj, netko proklinje.

Iznenada pred jednu od brodica iskaču crna tijela. Nastaje trenutak prepasti, onda olakšanje.

"Delfini!"

Onda drugi uzvik: "Zar ćemo ih pustiti tako? I oni jedu našu ribu!"

Netko spušta dugačku metalnu šipku u more i počinje udarati. Ostale barke se približavaju.

"Satjerajmo ih u zaljev! Satjerajmo ih u zaljev!"

Okružuju čopor sa jedne strane, buka udaraca po metalu postaje zaglušujuća. Blistava crna tijela bježe satjerana sa svoje

rute kakofonijom zvukova. Pavle zatvara uši. Mjesec nad njihovim glavama bliјedi kao da želi pobjeći.

Ima ih šest, četiri velika, vjerojatno ženke i dva mala. Sad su već u ustima zaljeva: ribari spuštaju mreže priječeći im tako izlaz. Zrak se ispunjava prodornim zvižducima uhvaćenih životinja.

Ribarice se približavaju, izvlače se harpuni, tijela se grče pod prvim udarcima. Harpuni se izvlače i bacaju ponovo i ponovo, metalne drške vibriraju od suzdržanog straha i bijesa.

Mjeseca na nebu više nema, sunce još nije izašlo, tek je trenutak pred zoru, most između dana i noći. Pavle bježi na suprotnu stranu broda, htio bi pokriti uši, pokriti oči, ali umjesto toga ih drži širom otvorene kao da se više ne mogu zatvoriti. I u tom trenutku ga ugleda, nekih stotinjak metara dalje, polusakrivenog velikom stijenom što se diže na suprotnoj strani zaljeva. Pavle gleda ni sam ne shvaćajući što je to što vidi. On napokon uspije na trenutak zaklopiti oči, a onda ih opet otvori. Jedna sjenka se odvoji od hridi i nestane u moru pokrivenom jutarnjom izmaglicom.

Voda u zaljevu se zgusnula i obojila crveno.

Jedan od ribara se približi Pavlu.

"Misliš da smo poludjeli, je li?" unosi mu se u lice. "Ali znaš što ti kažem? Kaži Jeleni da pita babu. Zna stara sve o ribama. Neka nam kaže što oni hoće", izgovara riječi kao da ih pljuje u more.

* * *

"Ja znam", kaže Bubi", ja se sjećam, sve se sjećam .

"Sjećaš se te bakine priče?", pita Jagoda još uvijek sa nevjericom. Sjede ispod smokve blizu plaže. Bubi zadovoljno puši jednu cigaretu što je izvukao negdje ispod majice.

"Razlika je u samom činu, djeco draga, tako je rekla", kaže Jagodi.

"Mala riba zna o čemu se radi kad vidi veliku što joj se brzo približava, i zna kako se braniti, zakopa se u pijesak ili pobegne u škrapu, ili ako može napadne."

Jagoda ga gleda sa nevjericom shvaćajući da on ponavlja ono što je nekada čuo od riječi do riječi.

"I može se pobijediti ili izgubiti... Ili se može ostati bez ručka." On izbacuje dim, ali Jagodi se čini da se vratila unatrag. Sjede oko bake u dvorištu, njih troje, i slušaju širom otvorenih očiju.

"Mreža je neprijatelj, nevidljivi i nepravedni neprijatelj koji te može pobijediti ne dajući ti nikakvu mogućnost borbe. Mreža se ne može napasti, ona napada. I zato je rat između ljudi i riba. I vođa riba u ovom ratu su ribe ratnici : ljudi što su postali ribe, ali ne ribe koje znamo, nego ribe sa čudnim moćima i još čudnijim životom Mi ne razumijemo više njih, a niti oni nas, more i sudbina ih je pretvorilo u ribe koje se bore čak i protiv sebi sličnih, protiv ljudi. To su ribe sa ljudskom sudbinom. Mi ih zovemo čudovištima, ali za ribe su heroji : snažni i u stanju da ih vode u

borbi protiv ljudskih mreža."

Bubi je pogleda lukavo i otpuhne veliki kolut dima prema nebu.

"Sad vidiš tko sve zna", kaže široko joj se osmehujući.

Crnina

Narednog dana večer se spušta na otok kao teška kapa. Jelena i Pavle igraju briškulu na terasi njegove kuće. Karte su im u rukama ljepljive. Koliko sam puta zamišljao ove zime biti ovako sa njom, i evo sad je tu, misli Pavle, a meni je glava još uvijek na noćašnjom lovu. I čudno ne misli toliko na ubijene životinje koliko na strahom i mržnjom iskrivljena lica ljudi.

"Previše je vruće da bi se nešto radilo", kaže Jelena.

"Hoćeš li da donesem ventilator na terasu?"

"Ne, ne", kaže ona spuštajući karte na stol i najavljujući tako da prekida partiju.

Pavle otkrije svoje karte. "Mogla si pobijediti", reče i doda joj malo leda u čašu.

Ona je uzme i zazvecka prije nego što otpije, pomalo joj se vrti u glavi od gustog crvenog vina. Ovo joj već četvrta čaša. "Dosta mi je", kaže. "Idem kući".

"Hoćeš li da te otpratim?" on je pogleda ocjenjujući situaciju.

"Ne, ne", Jelena je već na nogama, brza i napeta tijela. Trenutak kasnije silazi stepenicama prema sjenkama vrta iz kojeg se diže oštar miris lavande. "Vidimo se sutra".

Jelena se spusti cestom prema obali prolazeći pored stabala smokava što se srebre na svijetlu zvijezda.

Ovako je bilo noć nakon Martinovog nestanka, pomisli. Noć bez mjeseca, samo zvijezde, nijeme i svijetle.

More je mirno, teško kao crno staklo. Jelena siđe do plaže kotrljajući nogama šljunak, a onda priđe bliže moru i skine sandale. Voda joj prekrije stopala i toplo se zaljulja oko njih. Ona podje još jedan korak naprijed prepustajući se blagom dodiru vode.

Onda osjeti da mora napraviti još jedan korak, pa još jedan. Voda joj sad zapleše oko pojasa i njoj se ponovo, kao puno puta tokom posljednjih tjedana učini kao da je u snu, kao da pluta u nekom velikom moru zajedno sa mjesecom i zvijezdama.

Trebala je ići dalje i tako je trebalo biti.

Mora joj pošalje nekoliko malih valova prema njoj, a onda se otvorи puštajući na površinu jedan tamni lik čija je glava svjetlucala pod kapljicama vode kao pod krunom.

Čekali su je. Tako je moralio biti.

* * *

Jagoda je cijelu večer bila nemirna, oprala je suđe, pospremila kuhinju, pomogla noni da se spremi za krevet. Teta Luca i mama su bile kod susjeda, Jelena kod Pavla. Nije joj se dalo čitati, niti gledati televiziju. Kao da je bila u nekom drugom svijetu, drugačijem od onoga što ga je poznavala, večernje vijesti su je ostavljale hladnom, kao

da dolaze sa nekog planeta koji je više nije ticao. Ona prođe na prstima pored bakine sobe provjeravajući da li već spava. Nagne se prema vratima osluškujući: nije ništa čulo. Odjednom se odluči, okreće i kreće prema izlaznim vratima.

"Jagoda, gdje ćeš?" začuje se bakin glas iz sobe.

"Idem malo prošetati", odgovori ona osjećajući kako joj srce počinje brže kucati.

"Ostani kući", reče baka. Glas joj je bio težak, zapovjednički.

Jagoda se strese osjećajući više nego ikad da mora izići. Čim je izašla van dvorišta osjeti olakšanje i počne trčati. Ni sama nije znala gdje ide. Kod Pavla? Potražiti će Jelenu. Ali prije nego što je stigla do njegove kuće zaustavi se na obali. Majica joj je već bila slijepljena od znoja, dah ubrzan.

I tada ih ugleda. Jelenu u vodi do struka i ono nešto što ju je čekalo. Ona izbací iz pluća jedan urlik i potrči dok joj je šljunak letio oko nogu, u more.

Kasnije se sjećala samo pljuska svojih nogu kako trče po plićaku i potezanje Jelenine hladne ruke. Glava morskog bića nestane pod površinom vode. Jelena se nije branila, ali nije ni pomagala. Vukla ju je prema obali kao lutku.

"Vidjela sam Martina", cvokotala je pored nje, "Vidjela sam Martina". Oči su joj bile velike, tamne, a lice bijedo kao mjesecina.

Jagoda se zaustavi na obali, a onda je snažno zagrli.

"Nemoj, nemoj", branila se Jelena", ti

ne znaš..."

Jagoda se nije obazirala. Sad ju je opet vukla, ovaj put prema Pavlovoj kući. Unatoč svemu misli su joj bile jasne. Nije htjela da ih netko vidi ovakve i počne postavljati pitanja. Na par jahti su se bila upalila dodatna svjetla. Prisjeti se da je kriknula. Netko je mogao svaki čas doći. Njegova kuća je bila blizu, a one su trebala pomoći.

Svjetlo je još uvijek gorjelo na terasi. Pavle izade na vrata čujući njihovo približavanje, na tren se zagleda bez riječi u njih dvije kako teturaju iz mraka, a onda potrči prema dolje.

"Trebamo je utopliti", reče mu ona drhtavim glasom dok im je pomagao da se popnu stepenicama. Uđu u dnevnu sobu i on potrči potražiti ručnike. Jagoda skine Jelenu i dobro je umota, a zatim se i ona osuši. Potraži Pavla i na trenutak ga povuče prema kuhinji kako ih Jelena ne bi čula.

"Pretrpjela je težak šok", reče.

"Pokušala se ubiti?" upita Pavle naizgled mirno dok je osjećao kao da mu u grudima raste veliki ledeni kamen.

Jagoda zastane gledajući ga upitno: "Zašto misliš da se pokušala ubiti?"

"Nije bitno, pričaj!"

"Bit će najbolje da ti kaže sama", reče Jagoda gledajući ga u oči.

Jelena je sjedila na kauču umotana u ručnike i gledala pred sebe.

"Martin me je volio", reče ne gledajući ih", i sad je došao po mene".

"Dat će joj injekciju, bunca", reče Pavle.

"Ne", reče Jelena ",ne buncam. Htio te napustiti prošle godine", nastavi gledajući u pod",mislili smo ti reći nakon ljeta. I onda se dogodilo ono. Večeras si me trebala ostaviti. Ostaviti nas napokon u miru", podcrtala rečenicu skoro prkosno kimajući svojom tamnom dječačkom glavom.

"Ti ne znaš što govoriš", reče Jagoda polako.

"Vratit će se po mene", reče Jelena i nastavi bezizražajno zuriti u pod ispred sebe.

"Dat će joj injekciju", ponovi Pavle skoro automatski.

"Čekaj", ona ga zaustavlja gledajući Jelenino blijedo lice i vlažnu kosu . "Bilo bi bolje da pokušamo prvo doći do naše kuće."

Jelenu se pomalo bezvoljno odupire dok je oni hvataju svaki sa svoje strane ispod ruke. Izlaze tako iz kuće, a onda se upućuju sve troje preko Pavlovog dvorišta. Gore, uz bijeli put do kuće čiji tamni prozori blistaju na svjetlosti visokih čistih zvijezda. Jelena je sad tiha, ne govori ništa čak ni dok je stavljuju u krevet. Okreće glavu i gleda u crni pravokutnik prozora dok Pavle traži injekciju i nježno joj traži venu.

Nakon njegovog odlaska Jagoda još dugo ostaje u sobi gledajući vani more i nebo bez mjeseca. Mama ne smije saznati, a još manje teta Luca.

Jelena sad spava, ali lice joj se grči u snu unatoč jake doze sredstva za umirenje. Tko zna kako će se osjećati sutra, misli Jagoda. A ja, a ja? Stišće oko sebe staru Pavlovu trenerku, ali unatoč tople večeri čini joj se da je promrzla do kostiju. Njezin odraz

joj odgovara iz ogledala, i kosa joj je još vlažna, lice blijedo, oči velike. Usta stegnuta u tanku crtu. Da, uistinu, ovako bi se reklo da liči na baku. Pruža ruku prema ogledalu pokušavajući se obraniti od slike i onda zatvara oči okreće se bježeći od ogledala i pokušavajući se sabrati.

Gleda opet svoju sestru Jelenu na krevetu.

Nevjesta umjesto krune od cvijeća ima trnje od leda na glavi.

Onda se polako okreće i silazi stepenicama. Zaustavlja se ispred bakine sobe i lagano kuca, a onda ulazi ne čekajući odgovor.

Baka sjedi na krevetu podbočena jastucima. Oči joj svjetlucaju u mraku potpuno budne.

Jagoda se spušta na rub kreveta i stavlja ruke u krila. Niz lice joj teku suze. Baka joj privlači glavu i polako pomiluje, ali Jagoda se odmiče tražeći nonino lice.

"Ništa ne razumijem", kaže baki. "Što se to događa? Što to radiš?

"Ja, sokole moj? Ništa nona ne čini, baš ništa", kaže baka pokrećući suha usta u mraku. Traži pogledom čašu na noćnom ormariću. "Što se događa, ljudske ludosti, ništa više."

"Ali znala si da je Jelena noćas mogla umrijeti! I htjela si me zaustaviti, htjela si pustiti da i ona nestane u moru."

Baka poseže rukom i uzima čašu. Voda je dobra, hladna i snažna. Ona zatvara oči. Mrak je vani i unutra. "Znala sam za Jelenu i Martina, to da. Ali znala je i tvoja mama, pa čak i Luca. Za tako što nije se trebalo biti

vidovit. Mislila sam da je večeras sa Pavlom, ništa više."

"Da nisam izašla iz kuće tvoja bi unuka sad bila nevjesta jedne ribe. Ribe ratnika."

Baka zamukne. Napokon reče: "Sjetila si se priče?"

"Vidiš? Ne pitaš me o Jeleni, nego o priči. A to znači da si za ovo noćas znala. Iako vidim da ne znaš sve. Nisam ja, nego Bubi. Zna je napamet. Od riječi do riječi."

"Tako je. Bubi", kaže ona i široko dok joj se bore produbljuju oko ustiju. Prisjeća se djece što sjede oko nje u dvorištu i ona im priča priče.

"Nešto je bilo tamo u moru, nešto ju je čekalo", kaže Jagoda žustro. "Postoje li uistinu te, te ribe o kojima si nam pričala?"

"Otkud bih ja znala što postoji ili ne postoji?", odgovara baka.

Jagoda kao da je više ne sluša. U glavi joj se slažu slike, fantastične da, ali jedine sposobne da održe red u događajima što se odvijaju oko nje.

"Recimo da postoje", kaže Jagoda", recimo da povremeno netko nestane u moru i pretvori se u... Nešto. I okrene protiv ljudi..."

"Govoriš kao da sam ja ta koja drži red stvari", odgovori baka okrećući se i gledajući prema vani, u dvorište, prema moru, prema kamenju, prema drveću. Usta su joj opet suha, ali to je zato jer ne zna što bi rekla svojoj unuci. Svijet ide u ciklusima, i ponekad se ribe pobune protiv ljudi, ponekad ljudi protiv životinja, a kad dovoljno zamrže sami sebe i ljudi protiv ljudi. I uvijek neko vlada nad

nekim. Sve do sljedećeg ciklusa.

Jagoda osjeti kako joj lice gori pred tom ravnodušnošću.

"Mislim da bih mogla prihvati prirodni red stvari čak ako to znači biti hrana jedno drugom. Jer iako se čini okrutnim mislim da nije nepravedno, ali ne besmislene smrti, moć što bacaju jedni na druge poput ...", zašuti prije nego što je izrekla misao do kraja , poput mreže.

"To je u prirodi svijeta, ono što ti zoveš okrutnošću jača um i tijelo zemaljskih stvorenja", kaže baka.

"Zar nemamo slobodnu volju baš radi toga, da bi mogli promijeniti stvari?", kaže Jagoda, ali osjeća da njezine riječi padaju okolo poput suhog lišća, bez snage. Nona je ne sluša.

"Tvoj djed i djed od tvog djeda je uplitao čvorove i radio mreže. Osvojili smo mora i pravo na plijen."

"Sigurna sam da nije tako", skoči Jagoda na noge. "Nitko nema pravo ubijati kako bi potvrdio svoju moć. Pusti mene u more!"

"Ma što to govoriš Jagoda?" Ne *sokole*, ne *draga*, nona izgovori njezino ime poput kamena. "Zar ne vidiš da sam samo jedna stara žena?"

"Ti na neki način potpomažeš stari red stvari. Osjećam to. Pusti me u more!"

Baka se opet okrene prema prozoru i pogleda van. Ptice su počinjale dizati svoje glasove prema prvoj rumenoj pruzi na nebnu.

"Htjela si pustiti Jelenu, a to znači da me ne voliš, htjela si je pustiti da konačno

pobjegne sa mojim mužem!"

Baka nastavi gledati prema vani. Nije je više čula, nije više htjela čuti. Ruke joj se polako miču u krilu. Da, bila je to istina, ponekad je mogla dodati ili oduzeti nešto ljudskoj sudbini, ali ne i svojoj vlastitoj. Bio je to dar i ona ga je imala u rukama. Uskoro će se dići i raditi čipku sa čvorovima koje je poznavala od djetinjstva, istim onim čvorovima, jakim i jednostavnim, sa kojima su se radile mreže.

* * *

Sunce se penje i Bubi ide u brdo. Pod njegovim velikim plavim sandalama sa otvorenim prstima lete sitni kamenčići, mrve se suhi buseni trave.

Šljak, šljak, čih čih!

Prve kapljice znoja mu se pojavljuju na čelu i padaju i padaju i putuju i putuju, po majici, po velikim golim rukama i zapliću se u dlake i opet idu prema suncu.

I evo jedne grane brnistre i on je dobro gleda, naginje glavu, traži sličnosti i nalazi poznati oblik! Umjesto biljke vidi dugačkog insekta sa šarenim krilima što se vrte u zraku, i prateći ga on širi ruke i vrti se oko sebe, zzzzz... Zzzzz... I smije se i ide dalje dok mu lice blista od znoja i svijetla.

I ide dalje, diže se uz brdo zajedno sa suncem i opet šljak, šljak čih , čih sve dok se ne zaustavi pred jednim suhim zidom i gleda nejasan obris bića što tu pliva u kamenu, utisnut u tko zna kojem moru, u tko zna kojem dobu, gleda sve dok ne vidi pred

sobom prave ribe sa blistavim trbusima i crnim repovima što se gibaju u prozirnom morom prapovijesti i kaže:

"Bubi je dobar, sad je na njega red, što kažete milene, što kažete na Bubija, je li zaslužio da njega dođe red?"

I traži i dalje poznate oblike u poznatim oblicima, jer priroda je štedljiva, i sva su lica negdje ponovljena, i možeš naći ribu i cvijet u kamenu, i pticu u obronku brda i šumu, i čovjeka, i sve životinje i biljke u oblacima.

S obje strane puta počinju stari maslinjaci i Bubi sad postaje tih, osvrće se oko sebe, nema nikoga, čak ni babine unuke, ne da je on ne bi već bio vidio, jer ovo kamenje, ovo more što se sad vidi sa brda, ovaj miris kadulje, sve je to njegova kuća i sad se šulja, dolazi do stabala, skoro ponizno tražeći čvorove, bore na staroj kori, sjenke i svjetla sve dok ne vidi obrise već poznatih lica u drvetu.

I sad skida majicu, i smije se praveći široke krugove oko drveća i pita: "Zar nije vrijeme da Bubi siđe u more, da Bubi bude heroj", kaže pijevnim glasom i topoče i okreće se na jednoj pa na drugoj nozi i diže glavu prema suncu. I uživa u svom tijelu tako vrućem, tako znojnom i vidi ga jakog i blistavog kako prevrće ljudima čamce, kake kida mreže, kako ih mrzi, oh kako ih mrzi, jer misle da je gori od njih, jer misle da je dijete, jer misle da je lud.

Onda naglo stane i približi se jednoj maslini sa rascjepom ispod prvih grana krošnje. Polaže joj znojne ruke na kori uživa jer maslina možda to neće, i stiska je sve više

zamišljajući kako joj istiskuje sav sok iz prastarog tijela.

Približava usta rupi i šapuće: "Moraš reći babi da napravi čvor, ja idem u more, a ne ona njezina unuka što ne zna ništa. Ja sam junak, i moraš joj to reći. I neka se čuva, ako neće. To joj moraš reći."

I stoji tako dok se vrijeme toči niz zlatne zrake sunce, a on izlijeva i izlijeva riječi, molbe i obećanja u rupu na maslini.

I opet pleše topoćući po toploj crvenici i kamenju i sopćući dok mu se kapljice znoja zaustavljuju na rijetkim dlakicama iznad punih usana. I osjeća sve više, dok ga sunce tuče po golim leđima, da bi sve bilo dobro kad **nje** više ne bi bilo, već bi on znao izići na kraj sa svima.

Okreće se prema suncu, trepće prema užarenoj zvijezdi i čuli uši prema gore osluškujući ono što mu govori ovaj blještavi sjaj što puca oko njega kamenje i diže čisti miris timijana, ružmarina i salvije do neba.

* * *

Kata sjedi u hladu masline i sluša cvrčanje cvrčaka, smeđe naborane ruke joj leže u krilu kao dva naplavljena drveta na plaži. Sunce se razlijeva nad krošnjama maslina i borova, bijeli konac joj je među prstima. Kako se radi čipka? Slušajući. Pucketanje drveta, zuj pčela, dašak vjetra, puštajući na trenutak sunce preko zatvorenih očiju, prateći kotrljanje vala preko šljunka, eto tako se radi čipka, čvor po čvor, samo slušajući i gledajući ljude u oči i osjećajući

033i kucanje ljudskog srca. To je bila velika muzika što ju je ona pratila i dodavajući tu i tamo neki čvor mijenjala.

To je bila velika predstava što ju je ona slušala i gledala.

I vidjela kako se Jelena i Jagoda muče između Martina i Martin se muči među njima. I gledala ga je prošlo ljeto dok je on sve više osjećao kako mu ponostaje zraka i zato ga je jedno večer pozvala i ispričala mu priču o ribama ratnicima. Osjećala je da je počeo mrziti i da je bio zreo za promjenu. Priča joj je bila predana, kao što ju je ona sad predavala dalje. On je morao pobjeći i ona mu je samo ukazala na jedan od puteva. Mogao se nasmijati i okrenuti leđa. Umjesto toga otisao je u more.

Je li se Martin utopio ili postao nešto drugo, bilo je stvar vjerovanja i osjećanja, a ne znanja. Bilo je perioda kada je čovjek mrzio zemlju i iskorištavao je, i sjekao joj stabla, i krao joj utrobu, a onda su dolazili, potresi, i poplave, u moru se rađali levijatani i morske zmije, zrakom putovale tajanstvene bolesti. I bilo je perioda kada su se ljudi više mrzili nego obično i kad nisu znali što bi sa svojim životom. Onda su nestajali u moru ili odlazili u ratove. Jedno je bilo sigurno, ni ona ni njezin preci nisu znali za duga razdoblja mira. Zlatno doba je živjelo samo u legendi.

Ona podigne lagano iglu sa kukom na vrhu i obmota konac. Osjećala je u zraku neko treperenje, prvi val nečega što je dolazilo, ali ma koliko god se naprezala nije mogla razaznati ništa.

Unatoč blještavila jutra, nije uspijevala

prozrijeti dan do večeri. Jučer je bio pokidan čvor i je Jelena je sad u sobi, bolesna, a Jagoda dolje na plaži, u moru. Ona uzdahne. Sudbina sestara je bila da jedna drugoj pomažu i odmažu.

Ruka joj je još uvijek neodlučno visjela nad koncem kad joj do nozdrva dopre tihu pucketanje što se širilo s one strane ograde. Dim.

Ona se umiri gledajući prve plamičke vatre kako se dižu uz jedan grm sa druge strane ograde, a onda je brzo prelaze plešući po suhim iglicama i lišću, veselo dižući glavu prema suncu na samom zenitu.

Kata duboko udahne i spusti se sa stolice na koljena polažući jednu ruku na tlo, a drugu na maslinu. Plamen joj već bio blizu, dim joj je ulazio u usta i oči.

U daljini začuje povike, ali se ne makne, vatra je bila skoro do nogu, ali ona se ne pomakne. Njezin um već bježao hladnim podzemljem otoka, daleko od sunca, daleko od vatre, ispod, stalno ispod među korijenje i rupe, kroz slojeve kamenja i kristala, kroz brze struje hladne vode što se tamo negdje utapala u more. Osjeti tijelo kao nešto daleko i tuđe i nasmije se s olakšanjem, osjećajući se odjednom laka i ponovo mlada.

Dvorište se ispunji povicima i ljudima, netko se brzo baci prema prilici na zemlji i izvuče je van dohvata plamena. Odjednom su svi bili tu, trčeći sa kantama vode do cisterne i nazad. Začas se stvari i nekoliko vreća pijeska, plamen je cvrčao i uvijao se pod udarcima ljudi i brzo gubio snagu.

"Mama, mama!" urlala je Marija držeći

baku za ramena. Jedan dio crne haljine je bio spaljen, ali ništa više.

"Prenesimo je u kuću", kaže Pavle, praktičan kao i uvijek; nekoliko ljudi mu priskoče u pomoć. Ostali još uvijek bacaju vodu po posljednjim ostacima žara.

Jagoda stoji nepomična na vratima dvorišta i gleda bakino tijelo. Izgleda kao prazna čahura leptira. Onda ugleda iza sebe Jelenino unezvijereno lice, okrene se, prihvati sestru i snažno je stisne uz sebe.

* * *

Mjesni policajac baca jedan pogled sa one strane ograde, iza dvorišta i izvlači jedan komad stakla. Kasnije priča da je vatrica bila tek na početku, žena je bila stara i smrt je nastupila od srca. A to potvrđuje i osmrtnica prisutnog liječnika.

Procesija pogreba vijuga kamenim ulicama prema malom groblju. Turisti gledaju sa terase kafića, ali se ne pridružuju. Čuli su nešto o požaru i nesretnom slučaju, ali sve je to negdje izvan njihovog svijeta.

Bubi žuri uz brdo i sad ga više nitko ne ometa. Iako je popodne odmaklo još uvijek je vruće. Oblizuje znoj sa brčića. Razliježu s niski tonovi mrtvog zvona. On se okreće i gleda kolonu mještana dok nestaje iza čempresa što se dižu poput tamnih sjenki na ulazu u groblje.

Mlađak

Sjede oko kuhinjskog stola, žene u crnini, Pavle u bijeloj košulji dugih rukava. Upravo su se vratili sa pogreba i svak jede ne gledajući drugoga. Po stolu su još pladnjevi sa sirom i pršutom što su se ponudili mještanima koji su došli izraziti sućut.

"Kata je umrla od srca, nije ništa osjetila", ponovi Pavle po tko zna koji put. Jelena gleda negdje iznad njegove glave. Čini se da ga ne čuje.

"Netko je podmetnuo vatru", kaže Jagoda. Na sebi ima jednu od bluza tete Lucije, a koja joj je pomalo preširoka.

"Ne volim kad tako govoriš", namršti se njezina mama. Oči su joj još crvene. Luca se digne i okrene im leđa neodlučno gledajući u sudoper kao da traži nešto sa čime bi zaposlila ruke.

"Mama! Kakva je to vatrica što se upali baš u našem dvorištu?"

"Zar je čudo na ovoj vrućini da se nešto upali? Nemoj sad govoriti takve stvari!"

"Sva sreća da nije uhvatilo borove", kaže Pavle.

"Mama nije umrla od vatre", reče odjednom Luca", skoro je nije ni dotaklo Mislim, mislim... Čini mi se kao da je jednostavno otišla".

Svi je pogledaju iznenadeno, čak i Jelena digne načas pogleda prema njoj, sjećaju se svaka na svoj način da je baš Lucija bila ta koja nikad nije otišla sa otoka, koja se nije udala i koja je cijeli život provela tu, sa mamom.

"Ja... Zadovoljna sam što je htio doći svećenik. Posljednje godine sam provela u strahu da će je sahraniti van groblja. Nikad nije išla u crkvu."

Nitko joj ne odgovori, Marija gleda prema dvorištu kao očekujući da ponovo ugleda poznatu priliku sa bijelim koncem u rukama, ispod masline, a onda svoje kćerke. Mora misliti na njih i osjeća svim svojim bićem da moraju što brže otići sa otoka.

"Luce", kaže sestri blago, "Mislim da je bolje da ne ostaješ sama u kući. Idemo sutra svi u Zadar."

"Mislim da imaš pravo", kaže Jagoda. "Vi idite, ja ču još malo ostati."

Svi je pogledaju.

"Pospremiti ču kuću i doći idući tjedan za vama", objasni ona. "Ako mi treba nešto, tu je Pavle."

"Ne!", vikne odjednom Jelena, a onda pogne glavu gledajući ih sve redom. "Ne", ponovi tiše, "I ja bih ostala još nekoliko dana."

"Onda dobro", kaže Marija predajući se volji svojih kćerki", ostajemo svi još ovaj tjedan. Nakon toga vam ionako počinje posao."

* * *

Dva dana nakon bakine smrti Jelena se spusti ranim jutrom do mora i krene uz obalu. Nad morem lebdi lagana maglica, u daljini se vide barke ribara koje su već prije zore isplovile iz luke. Sve izgleda isto, misli Jelena, još malo i izaći će sunce, i ljudi će se

buditi i iz kuća će mirisati kava, a onda će djeca uzeti ručnike i trčati na plažu. A bake nema.

I tako jednog dana neće biti ni mene, a svijet će i dalje ići svojim tokom. Ona se zaustavi i pogleda niz obalu. Na moru je bila bonaca, galebovi su lijeno kružili po nebu, a onda se spuštali na prozirnu vodu tražeći hranu.

Okrene se kradomice oko sebe, a onda zakorači u vodu. Napravi nekoliko nesigurnih koraka sve dok joj voda ne dođe do koljena, onda stane gledajući ispred sebe u more i stajala je tako sve dok se obzorje nije zarumenilo probijeno prvom zrakom sunca. Nitko se ne pojavi na tamnoj površini vode. Nije tamo bilo nikoga. Pričinilo joj se ono večer od vrućine i vina. I to je bilo sve. Martina više nije bilo.

Kao da se sve ono što se zabilo prošlog i ovog ljeta izbrisalo sa bakom. Sve joj se pričinilo, vjerojatno je sve sanjala. Ona se strese i tijelo joj se napne u luk, kao i uvijek kad bi donijela neku odluku. Polako se okrene koračajući kroz vodu nazad prema obali. Mama ima pravo, bilo je vrijeme da se ode sa ovog otoka.

* * *

Bubi je hodao po moru dižući iza sebe vodu i pjenu.

Vidio je bakinu unuku, onu s kratkom kosom, kad se okrenula izašla iz mora i otišla putem prema selu. On podje sad u tom pravcu i preore more gdje je maloprije stajala Jelena

kao da time potvrđuje svoje vlasništvo. Povremeno je kriomice bacao poglede prema pučini. Trebalо je ići prema tamo, ali svaki put kada bi mu noge skrenule prema otvorenom moru, oko srca bi mu je postajalo hladno. Sve dok je **ona** bila tu, bilo je lako znati što je činiti, ali **nje** sad više nije bilo, a on se odjednom osjećao sam.

I tako nastavi hodati po moru sve dok sunce ne skoči na horizontu i pojave se prvi kupači na plaži. On napravi veličanstven zaokret u plićaku tik ispred terase kafea, gledajući ispod oka jesu li okrenute prema njemu sunčane naočale djevojka što su sjedile sa šalicama jutarnje kave u rukama.

* * *

To popodne more nadigne se jugo, toplo i teško što zaleprša jarbolima i plahtama na sušilu kao zastavama.

"Nevera, nevera!" vikalo se jedno drugom dok se kupilo rublje i zatvarale grilje. Na nebu se nakupiše oblaci spuštajući se nisko i pretvarajući svijet u kutiju sa sivim pamučastim krovom. Jahte se uputiše prema zaljevu, spuštajući jedra i tražeći zaklon.

Nekoliko puta zagrmi, ali nevrijeme ne dođe. Pred večer jugo se smanji, a teška kupola neba kao da se još više približi zemlji. Jagoda izađe iz toplog zaklona terase te je zapuhne vlažni vjetar što je dolazio sa juga.

More se muklo valjalo po šljunku povlačeći ga i ponovo ga donoseći na obalu. Jagoda uđe u more. Od trenutka nonine smrti

osjećala je kako se u njoj diže snaga, kao plima povučena punim mjesecom

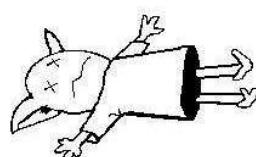
"Ući će u neveru i nešto će se dogoditi", govorila je cijelo popodne sebi. I eto sad je stajala u moru, dok su se valovi sve više dizali i dizali. Odjednom je obuzme strah od tog niskog i bezgraničnog sivog neba, od mora koje se nadimalo na vjetru.

Pomisli sa grozom da će se vjerojatno utopiti u tom beskrajnom moru, i ništa više i prožme je hladnoća unatoč toplovim vjetru, zacvokoću joj zubi.

Onda stisne šake i pomisli na nonu i prazno tijelo što je ostavila iza sebe, na ribare, na pokidane mreže, na Martina, potraži u sebi sve ratove i sve smrti, i pomisli da mora riskirati, da promjena mora biti moguća, ući će u more sa ljubavlju i to će već biti nešto. Njezin čin mora donijeti neku promjenu u poretku stvari, i sad ne može odustati pa makar to značilo i njezinu smrt.

Ona napravi još jedan korak i jedan val joj se prelije preko glave. Jagoda se odgurne ostavljajući tlo ispod nogu. Onda zabaci glavu, duboko uzdahne, a zatim zaroni, još jednom, pa još jednom. Odjednom joj tijelo postane lagano, lagano i ona skoro skoci iz vode zaranjajući još jednom poput delfina. Pred očima joj je bila svjetlost.

Netko je uhvati za ruku.

SJETI SE

Martina Frka

Toplo je poslijepodne kasnoga ljeta. Nad njegovom glavom borove se grane nježno povijaju pod vjeveričjim letom, a šljunak pod njegovim nogama tiho škrguće iznenađen njegovom težinom. Duboko je udahnuo upijajući miris i boje drijemajućeg ljeta. Sunce je još ljubilo more i grijalo šumu svojim toplim rukama, ali u zraku više nije bilo kokosovog ulja, zaštitnog znaka ljeta što su ga stotine turista sa svih strana svijeta donosili na preplanuloj koži. Nedavno je pala i ona prva, toliko značajna kiša, što nosi svježinu rane jeseni i tjera posljednje kupače nagoviještajući kratke, maglovite dane i duge kišne, vjetrovite noći. Trebalо je iskoristiti ove posljednje tople dane, a on je to činio s neskrivenim zadovoljstvom.

Kao gradsko dijete, posebno je cijenio čari prirode, pa iako mu se prije više od devedeset godina ostvario san o preseljenju u ovo malo primorsko mjesto, još ga je jednako snažno općinjavala ljepota stijena, mora i škrtog primorskog raslinja okupanog jarkim, gotovo nadnaravnim bojama prvog sumraka. Nikako nije mogao pojmiti kako ostali mogu tu čaroliju shvaćati tako olako, kao nešto posve obično, samo po sebi razumljivo. Činilo mu se da čak ni njegova

supruga, inače vrlo romantična i tankoćutna duša, nije magla te zvukove, mirise i boje doživjeti na njegov način. Još mu je u mislima zvonio njen odlučan glas onoga davnoga dana kada je odbila poći s njime ovim Rajske putem, kako su ga zvali, dodajući da se ovdje krije nešto previše mračno da bi se ona time igrala. Nije shvatio o čemu govori, ali je ipak osjetio trnce hladne jeze kako mu se spuštaju niz kralježnicu, osjećaj kojeg se nije mogao otresti ni do današnjeg dana. No tada to nije bio osjećaj straha pred nečim nepoznatim, što je osjećala njegova supruga, nego trun sumnje da bi ona možda mogla znati njegovu davnu, tako pomno skrivanu tajnu.

No dani, pa i godine su prošle, a priča o Rajske putu više nikada nije došla na red, pa se vrlo brzo vratio u ovaj dobro znani osjećaj mira i sigurnosti. Nitko nikada neće saznati što su stijene osjetile a more prigrlilo one davne noći pod vedrim, zvjezdanim nebom. Jedan nježni ženski lik i dva velika plava oka zauvijek će ostati skriveni od svih pogleda duboko u bespućima njegove duše, nestvarni poput boja što su oživjele nebo ove mirne, blage večeri. Nije si dopuštao razmišljati o njoj, jer je dobro znao da bi svako sjećanje na taj

davni događaj izazvalo grižnju savjesti dovoljno snažnu da uništi sve za što se do tada izborio, sve što je marljivo izgradio. Ne, ta davna nesreća morala je ostati zauvijek skrivena, zaboravljena poput neispričane priče u koricama života.

Ponovo je duboko udahnuo, dopustivši svježem morskom zraku da mu ispuni pluća i istjera crne misli. Po niskim granama uz stazicu skakutali su kosovi, sjenice, šojke i druge nebeske gospodarice, presijecajući duge zlatne niti što ih je ovdje - ondje sunce istkalo kroz koprenu zelenila. Žarko nebesko oko polako se sklapalo vjeđama horizonta, bilo je već i vrijeme da se okreće i podje kući. No nešto duboko u njemu nije mu dalo mira, potičući ga da ipak nastavi još nekoliko koraka po zavojitom putu. Dok su mu cipele stvarale jednoličnu, škripitavu melodiju na probuđenom šljunku, dopustio je mislima po drugi put te večeri da slobodno lutaju.

Konačno puštene s uzice, one su sada nestašno poskakivale od njegove supruge Sare, preko dviju već odraslih kćeri, do posla i skorog odlaska u mirovinu. Uporno je odlagao umirovljenje, uvjeravajući samog sebe da je još mlad, u svakom slučaju premlad da bi se oprostio od svog radnog stola, kolega i uopće, struke. Uvijek je govorio da je poći u mirovinu isto što i zakoračiti jednom nogom u grob, a to si ipak nije mislio tako skoro dopustiti.

Zabavljen mislima, nesvjesno je prošao još jedan zavoj krivudavog puta te

stigao do kamenog mostića što je nadsvodivao malu, stjenovitu plažicu. Most šapata, tako su ga zvali, no njemu to ime nije ništa značilo. Samo to mjesto, s druge strane, ponovo je probudilo kucanje sjećanja što je marljivo odjekivalo hodnicima prošlosti. Koliko god se trudio držati ta vrata zatvorenima, sjećanje na jednu zvjezdanu noć, strastvenu svađu dvoje ljubavnika i krv koja je obojila malu valu pod njegovim nogama prije gotovo četiri desetljeća uporno je naviralo u mračnoj plimi njegova uma.

Kada je konačno, prenut iz misli, zastao, shvatio je da nisu bila sjećanja ta koja su ga trgnula iz misli, već tihi šapat koji je dolepršao negdje iz njegove neposredne blizine. Uski puteljak pred njim, kao i suncem okrvavljeni šuma bili su pusti i tihi, vrišteći svojom nenadanom tišinom sve do srži njegova preplašenog uma. Nikoga nije bilo na vidiku, čak je i vjetar umuknuo pred nekom višom, jačom silom, silom koja se činila sve bližom sa svakim novim otkucajem njegova srca, sa svakim novim špatatom. Jer, u posvemašnjoj tišini, šapat se ipak i dalje čuo, još uvijek neodređen, nejasan, ali sve više uznemirujući, dok mu se prikradao sa svih strana. Sablastan osjećaj tihe jeze nezaustavljivo mu se širio umom dok je umrtvijenog tijela osjećao posvemašnju tišinu, shvaćajući da je napušten i od ptica, i od vjetra, čak i od valova što su se do prije nekoliko trenutaka poigravali po razgoličenim stijenama. I njegova toliko obožavana priroda ga je

napustila, ostavljajući ga u tome strašnom trenutku posve i sasvim samim sa utvarama njegovih najdubljih strahova, umirući u sve glasnijem šapatu što je gušio njene zvuke.

Okrenuo se u paničnom, iskonskom porivu da potrči, pobegne, čak i poleti, samo kada bi se uspio samo pomaknuti. No nije uspio, jer točno ispred njega, gotovo ga dodirujući, stajao je lik mладе, vitke žene sa malenim zavežljajem u njedrima. "Sjeti se" šaputale se njene blijede, ukočene usne, usne bez daha i života, čije su velike sive oči beživotno piljile u samo dno njegove izgubljene duše, do onog najmračnijeg, najcrnjeg mjesta. "Sjeti se, sjeti se, sjeti se...." odjekivao je odjednom i vjetar, šuma, more, zaglušan šapat uskovitlanog zvuka zavlačio se u najsitnije pore njegove kože, tjerajući ga na očajan vrisak dok je promatrao kako tople sunčeve zrake zaobilaze hladan, sivi lik što je praznim očima uporno piljio u njega.

"Gotovo je..." pomislio je dok je suhim, koščatim rukama polako podizala malen smotuljak prema njegovom od straha potpuno neprepoznatljivom licu. Znao je što je to, jednako dobro kao što je znao da se nitko nikada zaista ne izvuče za zlo koje počini, pogotovo ako je to ubojstvo jedne posve nevine duše, njegova vlastita nerođena djeteta. Bilo je odavno kasno nabrajati razloge zašto nije tada htio postati otac, bilo je kasno i uzaludno uvjeravati i samoga sebe da su mladenački zanos i usijana glava krivi za onu davnu žestoku

svađu, njene očajne suze i konačno, onaj posljednji zamah koji ju je bacio na stijene, bojeći nevin bijeli kamen u crvenu krv grijeha, ljubavi i smrti. I onako ni sam nije vjerovao svojim izgovorima ni opravdanjima. U ostalom, ni tada, kada je prvi put bježao s tog strašnog mjesta u bijesu i nevjerici, nije uistinu vjerovao da će se doista tek tako izvući. Svi računi jednom dođu na naplatu, a godine nisu izbrisale ni njegov krvavi trag kojim se tada zadužio. Ovo je bilo njegovo vrijeme otplate dugova, a kamate života bile su prevelike. Znao je to dobro dok su mu beživotne ruke prinosile očima život kojemu je oduzeo priliku da postane.

Neljudski krik prołomio se šumom i morem kada je konačno podigao pogled, ugledavši duboko u praznim, crnim očnim dupljama svog nerođenog djeteta svu trulež njegove prodane, zauvijek izgubljene, crvljive duše. To je bilo posljednje što je bio dok je polako usporavao ritam njegova izmučenog srca, i jedino što će ikada više gledati toga, sljedećeg i svih ostalih dana u njegovom vlastitom, beskonačnom paklu vječnosti. Nikada za života nije mogao ni naslutiti da postoji nešto gore od biblijskog Pakla, no naučio je, živeći beskonačnost u crnoj gnjileži svojeg vlastita zla.

Krik je probudio usnulu prirodu. More je zaplesalo na oblutcima, vjetar je poskakivao među granama zadirkujući lišće, ptice su spokojno slavile suton neponovljivom prirodnom arijom. Most

šapata je tonuo u tišinu, spremajući se na počinak sa svim svojim tajnama, skrivajući u svojem podnožju beživotno tijelo postarijeg, potpuno sijedog muškarca. Samo

je sunce posljednjom zrakom na ugaženom šljunku nevještom rukom ispisalo: Sjeti se... Pa nestalo.

Iz Crne kronike Jutarnjeg lista, dana 31. rujna 2004. godine:

MUŠKARAC PREMINUO OD STRAHA?

Sinoć u kasnim večernjim satima u moru ispred Rajske plaže u Malinskoj, otok Krk, pronađeno je tijelo još uvijek neidentificiranog muškarca u šezdesetim godinama. Iako još nije službeno potvrđeno od čega je umro te je li uzrok bio prirodan ili nasilan, zbog potpuno iskrivljenog, neprepoznatljivog izraza lica pokojnika među mještanima se proširila vijest da je preminuo od - straha. Iako takvi navodi do ovoga trenutka nisu potvrđeni, ostaje pitanje tko je, ili što, moglo izazvati takvu strašnu smrt?

Iz policijskih izvora pak doznajemo da ovo nije prvi smrtni slučaj na tome području, budući da je prije gotovo četrdeset godina na gotovo istom mjestu pronađeno tijelo mlade djevojke u visokom stupnju trudnoće, slučaj koji je ostao neriješen do današnjeg dana.

Dalibor Perković - *Izitpajn* (Is it pine?, no to valjda svi već znaju) pobrinuo se eda nam užitak u horroru ne bude potpun. Ništa čudno, *Izitpajn* je inače poznati diskutant, i to prilično oštar. Budući se radi o čovjeku koji inače zna što govori i piše, ovaj esej sadrži sve što je potrebno za napeto čitanje, osim valjda seksa. No, dragi štioče, možeš li u ovoj godini obilježenoj horrorom uopće zamisliti da ne dođe i do alergijske reakcije?

RASPRAVA O UKUSIMA: INFERIORNI ŽANR

Piše: Dalibor Perković

Relativno nedavno u predgovoru jedne knjige o apstraktnom slikarstvu pojavila se zanimljiva tvrdnja. Kako kaže poznavatelj, cijelo ovo područje umjetnosti danas bi izgledalo znatno drugačije - u najmanju ruku, ne bi bilo toliko popularno, a u najveću, ne bi uopće postojalo - da se u njegov rast nije umiješala ni manje ni više nego američka CIA. Naime, u drugoj polovici 20. stoljeća, kaže on, rastao je trend da umjetnici društvo promatraju kritički, socijalno, možda čak i revolucionarno. To, naravno, nije odgovaralo zapadnom političkom establišmentu koji je ovo shvatio kao prijetnju ustaljenom poretku. Zato se krenulo s protumjerama: za novi umjetnički pravac zaključeno je da "promiče tradicionalne vrijednosti" i da se "suprotstavlja ljevičarskoj dekadenciji" ili tako nekako. Forsirale su se promocije, iz tajnih fondova podržavali su se časopisi, angažirani su kritičari, a sve kako bi se predstavio novi, apolitični smjer koji će biti manje društveno svjestan i manje *nezgodan*

po "ustaljene vrijednosti" i "ustaljeni poredak".

Ako bismo gledali strogo funkcionalno, postoji još jedno područje umjetnosti za koje bi se moglo reći nešto slično: da se pojavilo u doba kad je srodne žanrove poharao val socijalne osjetljivosti, preispitivanja ustaljenih vrijednosti i sijanja sjemena revolucije, a svojim je nastankom na svoju stranu privukao one koji bi se tom "novom valu" htjeli suprotstaviti. Riječ je, naravno, o *horroru*. Horror se, kažu poznavatelji, kao komercijalni žanr, uz već postojeće fantasy i znanstvenu fantastiku, počinje pojavljivati sedamdesetih godina, što je zanimljiva koincidencija. Naime, upravo je u desetljeću prije toga "novim valom" zabijen posljednji čavao u lijes "zlatnog doba SF-a", pojavom novih autora koji su radili sve ono s početka teksta - kritiziranje, subverzija, alternative - i time poveli cijelu jednu književnost potpuno novim smjerom. Teoriji zavjere - onoj po kojoj je, poput apstraktne umjetnosti, i

horror proguran samo kao desničarska alatka za suprotstavljanje liberalnim promjenama - vratit ćemo se nešto kasnije, a sada pokušajmo argumentirati zašto je, kad se govori o tome žanru, riječ o nižem obliku umjetnosti, možda ne toliko u književnom - i to samo ako prihvativimo da je umjetnost sama sebi svrha i da postoji odvojeno od čovjeka-pojedinca koji živi u nekoj stvarnoj zajednici, što ne mora biti točno - ali zato svakako u društveno-sociološko-psihološkom smislu.

Horror je, prije svega, žanr koji se temelji na jednom ljudskom osjećaju: strahu. On ga koristi i naglašava, pokušavajući svojim narativnim sredstvima proniknuti što dublje u čitateljevu nutrinu i na površinu izvući njegove strepnje kojih možda ni sam nije bio svjestan. No, što je zapravo strah i koja je njegova društvena funkcija?

Krenimo od najbanalnijeg primjera da će čovjek puno češće osjetiti strah od promjene, nego strah od zadržavanja postojećeg stanja. U ljudskoj je prirodi da se boji onog nepoznatog, skrivenog, nedostupnog. Evolucijska svrha straha bila je da u krvotok upumpa dovoljno adrenalina kako bi organizam izvukao i posljednje rezerve snage i uspio pobjeći od opasnosti ili je napadom zbuniti kako bi mu se, opet, pružila prilika za bijeg. To samo po sebi ne govori ništa o djelima koja se bave strahom, jer se obrada može raditi na više načina. No, upravo je u tome razlika između horror-a i ostalih područja umjetnosti: "Novi val" SF-a

se pokušao približiti ostatku književnosti i izvući znanstvenu fantastiku iz dijelom i samonametnutog geta, zastupajući filozofiju oslobođenja i rasta čovjeka kao pojedinca. U ozbiljnim književnim djelima strah je postavljen tamo gdje mu je mjesto: u umove likova odakle se, njihovim djelovanjem, ili može izvući i poništiti ili, na kraju, dovodi do stagnacije i zaostajanja. U svim višim oblicima umjetnosti strah je samo jedan od oblika smetnje koja se prelazi ili zaobilazi, analizira ga se i potire kako bi se čovjek mogao riješiti "prtljage" i krenuti dalje.

Horror, s druge strane, uzima strah kao gotovu i nepromjenjivu činjenicu. Odnos horora prema strahu nije ravноправan, analitički, oslobađajući ili, eventualno, protivnički, u smislu da je strah sam po sebi nešto negativno protiv čega se treba boriti, nego hijerarhijski i podložan. Horror ga ne analizira, ne raščlanjuje, ne pokušava umanjiti kako bi pojedincu vratio izgubljenu hrabrost i naveo ga na neki osobni pomak. Strah je u horroru najčešće nepromjenjiv, sveprisutan i neprikosnoven. Ne služi kako bi glavnog junaka naveo na promjenu, kako bi ga natjerao da se prilagodi i okrene situaciju u svoju korist, već upravo suprotno: taj strah nije problem u umovima likova, nego ima ulogu sila prirode - ili "neprirode", no u svakom slučaju Svemoćnog Univerzuma - čija je jedina svrha da bijedno ljudsko biće stavi natrag na svoje mjesto koje se, iskazujući slobodnu volju, drznulo napustiti. Ovdje

tragika nema svrhu katarze, kao u grčkoj tragediji gdje se "konzument" kroz bol pročišćuje i iz iskustva izlazi jači i bogatiji, već služi kako bi pokazala da je čovjek u svojoj biti nemoćan i da mu je, zbog toga, najbolje prihvatići svoje mjesto u postojećem poretku stvari: da se prepusti, radi ono što se od njega očekuje i na kraju - umre.

Horror je po još jednom kriteriju nazadnjački žanr: dok se neki drugi oblici umjetnosti, pa čak i oni koji graniče sa šundom, temelje na glavnom junaku koji pokušava riješiti problem i u tome uspijeva ili ne uspijeva zbog prepreka koje nalazi u okolini ili sebi samome, horror ide u sasvim suprotnom smjeru: postavit će glavnog junaka u sasvim normalnu situaciju u kojoj će ovaj pomisliti da ima bar djelomičnu kontrolu, a onda će se podići sile jače od njega kako bi mu pokazale da je sve što radi zapravo uzaludno. Jedna od posljedica ovakvog pristupa je da se na mala vrata provlači ideja da se, zapravo, i ne treba truditi; ako postoje problemi, oni su nerješivi i mi sa sebe peremo svaku odgovornost za njihovo rješavanje; za njih je očito kriv *netko drugi*.

Zbog svega ovoga može se reći da horror teži pokoravanju čovjeka, njegovom nazadovanju, to jest povratku na nižu stepenicu psihološke evolucije. Netko bi možda mogao reći da ovo nije točno jer, kao, horror prije svega potencira strah od vanjskog, ne-ljudskog, ali nije tako: upravo

se strahom od iskonskog to iskonsko u nama pojačava; strah je najveći neprijatelj razuma, on reducira zdrave i funkcionalne pojedince u poslušne bezumnike koji su receptivni za upute onoga koji u danom trenutku prividno ima kontrolu. Strah potiskuje bilo kakvo preispitivanje vrijednosti, odbacuje sumnju kao smetnju i čak je pokušava susbiti na sve moguće načine - evolucijski, bilo kakva nedoumica u trenucima neposredne opasnosti znači sigurnu smrt. Štoviše, horror implicitno zastupa apsolutnu vjeru i apsolutni autoritet tako što svaku sumnju i svaki tračak povjerenja u vlastite snage smatra grijehom - taštinom - i kažnjava prvom prilikom.

Sve ovo ne mora biti argument protiv horora. Međutim, stvar je u tome da u ostalim oblicima književnosti - bar onim kvalitetnim - junaci, pobijedući strah, pobjeđuju sebe, mijenjaju se i postaju nešto što prije nisu bili. Ili, alternativno, propadaju jer nisu smogli snage da se odupru strahu. No, u hororu, upravo zbog vanjske prirode straha, njegovog smještanja u Svemoćnom Univerzumu, a ne u samom čovjeku, likovi pobijedući strah zapravo ne pobjeđuju sebe, već prirodu, vanjsku opasnost, *one druge*, osiguravaju *status quo* i održavaju uvjerenje da se ni u kom trenutku ništa nije niti trebalo mijenjati.

Upravo zbog toga je horror statičan žanr, hermetički zatvoren prema svemu, usmjeren na sebe i ni na što drugo. On ne

samo da ne poziva na promjene, on ih sprečava.

Naravno, uvijek postoje izuzeci. Neki od njih samo potvrđuju pravilo: tako čitav niz djela koja se danas smatraju horrorom uopće ne pripadaju tom žanru; sve što ima ikakve veze s vampirima ili je *fan fiction* ili je fantasy; sve što ima veze sa zombijima također, plus dodatni element parodije. Jednostavno, riječ je o kopijama nekih aspekata nekoliko uspješnih djela iz prošlosti koja se, sasvim je moguće, po definicijama žanra danas ne bi ni smatrala horrorom. No, eto, nekim ljudima su se svidjela, htjeli su napisati nešto slično i - nastade žanr. U svakom slučaju, pravog straha tu više nema.

Isto tako, nitko ne može postići da se neka ideja, kad se pusti na slobodu, povremeno ne izvrne i pretvori u vlastitu suprotnost; lijep primjer "subverzivnog horrora" mogla bi biti priča *Sardonični komšija* Ota Oltvanjija koja govori kako razloge za strah ne treba tražiti u pomalo čudnom susjedu koji se upravo doselio, nego u nama samima, jer tu zapravo leži najcrnja zvijer.

Naravno, paradoks takvih izuzetaka je što se može postaviti pitanje koliko se oni imaju pravo zvati horrorom. I dok su "Novi val" i Ursula le Guin često napadani da su "uništili SF", iako su ga oni zapravo vratili njegovim društveno svjesnim korijenima koje su zacrtali Jules Verne i H.G.Wells, a od kojih su ga zatim odvojili Hugo

Gernsback i John Campbell, prava je istina da su preispitivanja i sumnje dio same srži znanstvene fantastike, žanra koji se, između ostalog, definira i kao "književnost o onome drugačijem od postojećeg". Što je nešto subverzivnije, to ima više prava zvati se ZF-om, uključujući i parodiranje ZF-a kao takvog. Horror je, s druge strane, književnost straha i svaki put kad se taj strah relativizira, bilo parodiranjem, bilo naglašavanjem da je uzrok straha u nama, a ne u mraku oko nas, te da ga se upravo zato svjesnim naporom može pobijediti, udaljavamo se od same biti hororra. Isto tako, iz svega ovoga treba isključiti onaj dio žanra koji ni tematski nije žanr, iako se takvim predstavlja, nego dio *mainstreama* koji zapravo spada u "fantastični realizam" ili, ispravnije, "nadrealizam". Ovdje je riječ o djelima koja samo koriste fantastične elemente koji se ne povezuju nikakvim vanjskim pravilima, nego postoje samo u svrhu radnje i ideje djela i kao takva ne spadaju u spekulativnu, već u realnu fikciju, ili alegoriju/bajku/simbolizam. Zanimljivo bi bilo proučiti kako i zašto su se "gothic fantasy" i "fantastični realizam" našli na istoj polici pod istom etiketom, no, kao što reče Conan, to je već druga priča.

Možda ovo izgleda kao forsiranje zaključka "ako je nešto dobro, onda ne može biti horror", no nije tako. Zaključak je možda posljedica nečeg drugog: cilj dobre književnosti trebala bi biti dobrobit čovjeka, njegovo poboljšanje i oslobođanje. Ovdje

nije riječ o angažiranoj književnosti, kao što bi moglo izgledati na prvi pogled, već upravo suprotno. Angažirana književnost je samo stepenicu iznad političke manipulacije, njezin je cilj navesti čovjeka da misli onako kako je ideolog to zamislio, da se pretvori u radilicu čija će svrha postojanja biti usmjeravane zajednice u zadanom smjeru bez obzira na korist ili štetu pojedinca. S druge strane, kvalitetna književnost raspoznaje se po tome što svakog čovjeka tretira kao nezavisnu, misleću osobu; kvalitetna književnost podstire mu punu, duboku i bolnu istinu i tako mu omogućava da sam za sebe donosi zaključke. U tom smislu, cilj kvalitetne književnosti je, između ostalog, oslobođanje čovjeka od okova, pa tako i oslobođanje od okova straha. A ukoliko je osnova horrora plašenje čitatelja, potenciranje nepoznatog kao neprijateljskog, potenciranje Univerzuma kao nepobjedivog i uvijek nadmoćnog čovjeku, onda horror zaista nije dobra književnost, a kad jest, onda, zaista, nije horror.

Još jedan zgodan motiv koji pokazuje koliko je horror u svojoj biti pribježište konzervativizma, hermetičnosti i nazadnjaštva je velik broj djela u kojima snage Dobra predvodi ni manje ni više nego - crkva. Svejedno koja: protestantska, katolička, pravoslavna; od svih institucija zapadne civilizacije, indikativno je da mnogi autori horrora u pomoć glavnim junacima potpuno nekritički i autistično prizivaju

organizaciju koja je, tokom povijesti, postala najveći simbol nepromjenjivosti, zacementiranih nazora i prizivanja prošlosti, da ne spominjemo neke teže, financijski motivirane kvalifikacije.

I sad je dobar trenutak da se vratimo teoriji zavjere s početka teksta i zanimljivoj slučajnosti da se horror u komercijalnom smislu pojavio upravo u trenutku kad je znanstvena fantastika - "žanr za one koji vole maštati o drugim svjetovima" - krenuo s transformacijom iz eskapističke u subverzivnu književnost, iz pribježišta onih koji se žele isključiti iz stvarnog svijeta u okupljalište onih koji ga žele mijenjati. Naravno, nema materijalnih dokaza da je CIA stvorila horror kako bi vratila zapadnu civilizaciju na pravi put, ali da jest, stvorila bi ga upravo ovakvim kakav je danas. Doduše, na prvi pogled, kriterij eskapizma i želje za zadržavanjem postojećeg stanja mogao bi se pronaći i u fantasyju. No, problem s ovim žanrom je što je od samog svog početka bio inficiran virusom subverzije. Conan je mrzio svoje bogove, a biblija žanra, "Gospodar prstenova", odmah je u cijeli taj dio književnosti uvela ideju moći kao nečeg što je samo po sebi loše i što se ne može iskoristiti u dobre svrhe (od poruke "moć kvari" do "fight the power" samo je jedan korak, ako i toliko), već ju je najbolje baciti u vulkan kako bi čovječanstvo i dalje moglo živjeti u sretnim hedonističkim komunama poput Hobbitona. Još jedan, vrlo bitan korak u proglašavanju

fantasyja moralnopolitički nepodobnim vjerojatno je napravila Ursula le Guin, jedna od najvećih revolucionarki SF-a, svojom fantasy trilogijom u četiri dijela koja je bila sve, samo ne eskapistička. Svemu tome nisu pomogli ni Michael Moorcock i Roger Zelazny koji su jednom zauvijek odvojili fantasy od konzervativizma. (Naravno, zbog svoje bliskosti mitološkom i daleko manje potrebe za poznavanjem stvarnog svijeta, fantasy je daleko susceptibilniji za razne mitomanije kao i za pretvaranje u eskapističko utočište nezainteresiranih za "sada i ovdje", ali generalno, sve to ima sasvim drugačiji prizvuk i puno, puno širi spektar mogućnosti - iako često neiskorišten - od onoga što možemo pronaći u horroru. No, i to je već druga priča.)

Istovremeno, stare snage znanstvene fantastike, koje su eventualno trebale pružiti kontrarevolucionarni otpor, pregažene su u prvom naletu; eskapistički ZF danas životari po pulp almanasima koji se čak ne mogu ni nazvati časopisima, tako da su ljudi koji danas zazivaju znanstvenofantastični eskapizam beznadno osuđeni na prožvakavanje zlatnog doba i "klasika žanra" kao što su Clarke, Asimov i Heinlein.

I u toj situaciji odgovor je pronađen u horroru. Naravno, objašnjenje paralelno teoriji zavjere je i ono da je tržište jednostavno zadovoljilo potrebe potrošača; kad je eskapizam u znanstvenoj fantastici zastario, potrošači su pribježile pronašli u novom žanru, tako čarobno primordijalnom,

koji je preskakao preko - ili se provlačio ispod - svjesnog i udarao ravno u podsvijest stvarajući tako vezu koja, kako je rekao Erich Fromm, djeluje čvršće od bilo kakvih lanaca koje bi netko izvana mogao nametnuti. Strah kao način života. Strah kao najviši zakon. Strah kao sveprožimajuća sila koja, paradoksalno, ulijeva sigurnost u ustaljeni poredak kao loš, ali najmanje loš, i zato kažnjava bilo kakvu želju za promjenom.

Isto tako, za čitanje horrorra sposobni su svi. Za razliku od znanstvene fantastike, za koju je bila potrebna barem osnovna tehnička kultura ili bar sklonost prema njoj, horror mogu čitati - i shvatiti - i krovopokrivači i čistačice i vodoinstalateri, seljaci i pastiri, metalci i zidari. Čak štoviše, jedna od razdjelnica između ZF-a i fantasyja je da ZF mora poštivati prirodne zakone, bar u okviru zamišljenog mogućeg, dok fantasy smije izmišljati svoja pravila, ali ih se onda mora i držati. Za horror, međutim, nijedan od tih uvjeta ne vrijedi, horroru uopće nije potrebna nikakva logika osim one najniže, književne, čija je svrha ionako samo da se čitatelj ne osjeti prevarenim zbog nedosljednosti autora.

Povucimo još jednu paralelu s pričom s početka teksta. Poput apstraktног slikarstva, jedna od prepoznatljivih odrednica ovog žanra je dominacija forme nad sadržajem. Horror nije područje književnosti koje objedinjuje neka idejna poveznica, ovdje je riječ o *settingu*,

pakiranju, šarenom - ili tamnom - omotu čije je odmotavanje veća zabava od samog užitka u kvalitetnom sadržaju, pogotovo zato jer je kvalitetan sadržaj, kao i u većini ljudskih djelatnosti, rijetkost. Možda je upravo zato u horroru naglasak postavljen na ambalažu, kako bi se njegovi "konzumenti" poštadjeli razočarenja i ostali vjerni žanru koji ih možda neće gurnuti u visine katarze i umjetničke ekstaze, ali ih zato neće ni suočiti s iznevjerenim očekivanjima niti baciti u ponor agonije. Jer, sigurno je sigurno, a dugotrajnu vjernost proizvodu ne garantiraju povremene iskre genijalnosti, pogotovo ako se javljaju u bujicama govana (kao što je slučaj sa svim ostalim žanrovima i oblicima umjetnosti), nego postojani potok osrednjosti koji neće raditi ni dobra ni loša iznenađenja i baš zato nikad neće iznevjeriti.

I, na kraju, tu se postavlja ono konačno pitanje: proizlazi li iz svega ovoga da je horror i književno manje vrijedan žanr.

Prije toga možda bi trebalo vidjeti koje je uopće mjerilo književne kvalitete. Petparački odgovor, onako, iz rukava, glasio bi da se kvalitetna književnost bavi čovjekovim postojanjem u svoj njegovoj višeslojnosti, ili bar jednom detalju te višeslojnosti. No, koliko slojeva ima strah? U biti, ne previše; strah je primordijalni osjećaj koji može stajati *u osnovi* nekoliko slojeva ljudske ličnosti, ali bazirati cijeli skup umjetničkih djela na tom jednom sloju - pa makar taj sloj imao velik broj nijansi -

je, u najmanju ruku, siromašno. Problem s horrorom je što se njegovi likovi ne mogu izvući iz vanjskih okvira u koje su postavljeni, a kad čovjek nema nikakvu slobodu izbora, onda on više nije čovjek, bar ne u književnom smislu. Međutim, književnost bi se, prije svega, trebala baviti čovjekom jednostavno zato jer se bez čovjeka ljudska djelatnost pretvara u objektivno opisivanje prirode - vidljive ili nevidljive, postojeće ili nepostojeće - a za to je već zadužena znanost.

Zapravo, jedna od najvećih zamjerka horroru je da je uniforman. Moglo se to predvidjeti i teoretski, bez ijedne pročitane knjige; kad se cijeli žanr temelji na osjećaju kao što je strah ili jeza ili tjeskoba, prije ili kasnije će doći do zasićenja. Tisuću puta izgovorenata prijetnja prestaje biti strašna; nevidljiva opasnost izaziva tjeskobu samo ako je nevidljiva, a ne ako ugroženi junak - ili potencijalni preplašeni čitatelj - na raspolaganju ima katalog iz kojeg sa stopostotnom sigurnošću može otkriti koja mu od klasificiranih aveti sada prijeti. Kliseiziranost od samog nastanka zapravo je neizbjegna sudbina žanra koji se, za razliku od znanstvene fantastike koja je prozvana "žanrom ideja", može nazvati "žanrom nedostatka ideja". Jer, ne postoji baš previše horror djela koja se direktno ne naslanjaju na neki od već davno napisanih klasika, *Drakulu* (fantasy), *Frankensteina* (znanstvena fantastika), na neke od postojećih mitologija - pri čemu se

izmišljanje zasebne mitologije ne računa jer je riječ samo o davanju novih imena već postojećim stvarima u situaciji kad je autor prelijen da se potrudi i obrazuje - ili opus H.P.Lovecrafta čija je prva priča možda i bila originalna, ali su zato sve ostale nastale reciklažom. Opet, izuzetak se nalazi u onim djelima koja zapravo i ne spadaju u horror kao žanr, nego se samo prodaju pod njegovim imenom, dok zapravo spadaju u "fantastični realizam".

Dakle, u cjelini, ne samo da je riječ o neoriginalnom i dosadnom nižem književnom obliku, nego je i cijelo njegovo tijelo sazdano od prepisivačine!

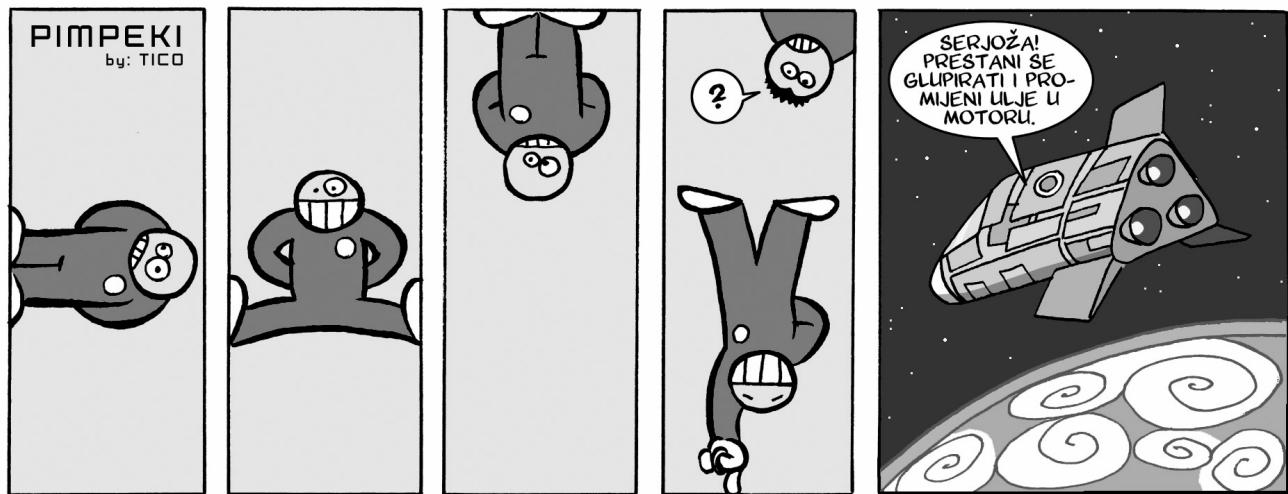
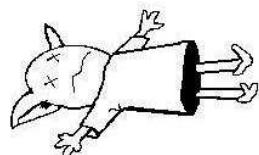
Argument koji neki nadobudni ljubitelj horrorra može iznijeti u obranu svoga žanra jest da je horror jedno od područja književnosti koje je najbliže *mainstreamu* i najpriznatije od svih podžanrova spekulativne fikcije, no i to je argument koji sam sebe potire. Ovdje je zaista riječ o prijelaznom obliku između *mainstreama* i znanstvene fantastike i fantasyja. No, u tom je prijelazu horror pokupio najgore iz oba svijeta. Snaga *mainstreama* je velika dubina obrađivanja ljudskih tema i motiva proizašla iz bliskosti sa stvarnošću, dok mu slabost predstavlja sužen izbor originalnih ideja; istovremeno, prednost znanstvene fantastike i fantasyja sastoji se u velikom broju ideja koje se mogu iskoristiti kao sredstvo u iskazivanju životnih istina, a nedostatak što te ideje ponekad zasjene ono što bi trebalo biti

osnovno: istinu o čovjeku. No, pokušavajući sjediti na dvije stolice horror je izgubio na SF-ovskoj širini jer se ograničio na uzak izbor tema, a istovremeno nije dobio na *mainstreamu* dubini zato jer se nije nimalo približio pravoj, svakodnevnoj stvarnosti, čak se od nje i još više udaljio zanemarujući pravila i zakonitosti koja u stvarnom svijetu vrijede.

Kao zaključak bi se mogao unijeti i tračak optimizma: zapravo i nije tragično što je horror u zadnje vrijeme toliko popularan žanr. Inercijom civilizacijskog razvijanja i, kako se dijelovi stanovništva lagano pomiču prema višim stupnjevima obrazovanosti, sve je više ljudi pismeno i sve su veće potrebe za nekom intelektualnom zabavom. Segment populacije koji danas pripada poznatoj i priznatoj subkulturi bi, da je rođen prije pedeset godina, uživao u popularnim oblicima zabave kao što su zabavna glazba i "lakši" oblici umjetnosti; oni koji danas čitaju horror tada bi vjerojatno redovito pohodili nogometne utakmice; parnaci današnjih posjetitelja stadiona prije pola stoljeća su si vjerojatno razbijali zube po seoskim birtijama, dok je intelektualni profil današnjih razbijajućih vjerojatno ekvivalentan nekadašnjim seoskim ludama ili divljim šumskim razbojnicima koje su opresivni državni aparati držali pod kontrolom ili barem daleko od očiju pristojnog svijeta. Tako je znanstvena fantastika napredovala i počela privlačiti one mlade generacije čitatelja koje bi, odrastajući u ranijim okolnostima, ostale

prikovani uz takozvanu "visoku" književnost, ali je i izgubila profil fanova koji je, transformacijom društva samog, tokom odrastanja svoje prve korake u književnosti napravio u drugim nižim oblicima zabave - između ostalog i u području horrorra. Civilizacija svakodnevno napreduje i migracija prema pismenijim područjima ljudske djelatnosti teče, no sklonost prema određenoj razini zabave - i

potreba za osjećajem pripadnosti nekoj neeksplicitnoj društvenoj skupini - ostaje. Možemo samo biti zahvalni što se tu našao žanr poput horrorra da im zaokupi pažnju jer, s obzirom na pokazano, tko zna što bi inače radili u trenucima dokolice. Ako se opet uključimo u teoriju zavjere s početka teksta, možemo samo reći da je CIA napokon, prvi put u povijesti, napravila dobar posao.

Kina vrte, Čubi recenzira

Jo-ho-ho i boca ruma 2!

Piše: Aleksandar Žiljak

Kako to obično biva, veliki uspjeh filma *Pirati s Kariba: Prokletstvo Crnog bisera* Gorea Verbinskog nužno je za sobom povukao ideju o nastavku. A od ideje o nastavku do nastavka obično i nije veliki korak, samo ako se na kraju puta smiješi hrpa dolara. Pa smo dobili *Pirate s Kariba 2*, još jedan ljetni (a kad biste vi inače gledali piratske filmove, na Božić?) hit, ovaj put s podnaslovom *Mrtvačeva škrinja*.

I kako to također obično biva, nastavak je podosta slabiji od originala.

Da ne duljim, evo priče u osnovnim crtama: Elisabeth i Will Turner se upravo spremaju vjenčati, kad im na svadbu, već pokvarenu tropskim pljuskom, upadaju crveni mundiri s isukanim bajonetama. Nema Bleka Stene da ih spasi, a bogami ni kapetana Jacka Sparrowa: on upravo pluta oceanom u mrtvačkom kovčegu mjesto broda. E sad, našim je junacima uručen nalog za hapšenje (zbog ispomaganja spomenutog kapetana) i nabačeni lanci na ruke. Ne bi li spasio Elisabeth (a i sebe) od maštenja konopca, Will Turner pristaje, po nalogu mračnih i pohlepnih kolonijalnih

sila, poći u potragu za tajanstvenom škrinjom, koja čuva moćnu čaroliju. Škrinja je, naravno, na pustom otoku, do nje pokušava svojim čudnim kompasom doći i kapetan Sparrow, a tu je negdje i *Ukleti Holandanin*, pod zapovjedništвom samog Davy Jonesa, morskog demona. Brod mu izgleda kao da je sad izvučen s morskog dna, posada također, križana s morskim organizmima poput raka, mlata ili hobotnice, sva obrasla koraljima, zvjezdačama i vlasuljama, a kad zatreba, čovjek mrtav-hladan u napad šalje i samog Krakena. Will Turnerov otac proklet je da bude u toj posadi na vijeke vjekova, a i Jack Sparrow ima s Davy Jonesom neki *deal*, nisam baš shvatio kakav, ali u svakom slučaju nepovoljan. Kako ni Elisabeth nije djevojče koje će u tamnici plakati i čekati da je njen zaručnik izbavi, jasno je da slijediobilje avantura uzduž i popreko Kariba.

I u čemu je tu sad problem, pitate se? U podosta toga. Da se razumijemo, cijela je ekipa (Johnny Depp, Orlando Bloom, Keira Knightley) dobro raspoložena, posebno se zafrkava Johnny Depp. Stvar je solidno

režirana, efekti su vrhunski i tako to. Ali, priča ... Kao prvo, prvi je film zapravo bio o Elisabeth. Radnja se vrtila oko nje, ona je bila ta za koju su pirati mislili da će ih izbaviti od prokletstva i čiji je vrat trebalo prezvati. U drugom nastavku težište se radnje prebacuje na kapetana Jacka Sparrowa. A pitanje je koliko lik malo čaknutog pirata, čak i u odličnoj

zadaviti. S druge strane, Elisabeth počinje igrati neku aktivniju ulogu tek u zadnjoj trećini.

Konačno, da stvar bude još bezobraznija, ispostavlja se da je drugi nastavak zapravo tek predlog, uvod u treći. Dakle, imamo film, vjerojatno sredinu serijala, koji baš ne funkcioniра kao dobar nastavak uspješnog prvog dijela, a s druge

interpretaciji Johnnyja Deppa, može nositi cijeli film. Njegovim se avanturama posvećuje podosta vremena, do toga da su cijeli dijelovi zapravo suvišni. Dio s kanibalima ni na koji način ne pokreće glavnu radnju niti uobličava likove, dramaturški je potpuno nepotreban a guta, čini mi se, solidnih 10-15 minuta filma. Pa i dijelovi na *Ukletom Holandaninu* hoće malo

strane je predugačak da bi bio tek *prequel* za tko zna kakva uzbudjenja u trećem dijelu. Tako da se na kraju čovjek osjeća kao da su mu podvalili bubrege pod muda. S filmom koji je predug, u kome ima previše čudovišta, a premalo Keire Knightley, to hoće biti ozbiljan problem. Treći (završni?) dio očekujemo stoga s povelikom strepnjom.

Blogov kolac (<http://mcn.blog.hr>) i opet u "Parseku"!

DAVOR ŠIŠOVIĆ: VAMPIRSKE PRIČE PUČKO OTVORENO UČILIŠTE Pazin, 2006.

Piše: Darko Macan

Ne znam što je s ovom godinom - gdje god se okrenem svud horror i vampiri, ne moram čak ni Dnevnik upaliti! Em je sferakonska zbirk a bila posvećena horroru, em je u nekoj vidljivoj nakladničkoj kući objavljen roman *Vampir*, em je Zoran Krušvar završio rukopis na istu temu, em će tema CRŠ-ova natječaja biti vampiri, em su ti krvosasi bili tema natječaja petog festivala fantastične književnosti, kojega je ova knjiga rezultat.

Tematske knjige su po definiciji miješano meso: ponekad se ubaci i koja žlundra kako bi se napunila norma. No, začudo, *Vampirske priče* su za klasu bolje od sličnih knjiga! Ili vampiri privlače bolji prosjek pisaca od, recimo, istrakonskog SF natječaja ili su pisci jednostavno počeli ozbiljnije shvaćati natječaje Davora Šišovića i društva. *Vampirske priče* nisu bez mana (ilustracija je zanimljiva, ali svojom mangoidnošću pomalo neprimjerena sadržaju knjige; dizajn i dalje ubiboga), ali s obzirom na moja vrlo niska očekivanja (ne volem baš vampire, osim možda baruna Vurdalaka) iz stranice u stranicu sam bio

ugodno iznenadivan varijacijama na zadanu temu.

Dobar dio objavljenih priča bavi se, doduše, Jurom Grandom - prvim, kako Šišo (Davor Šišović, op.ur.) objašnjava, europskim, a možda i svjetskim vampirom; hrvatskim izvoznim proizvodom *par excellence*, koji se drevnošću i uspjehom može mjeriti s kravatom - i to mi je kroz knjigu polako počinjalo ići na patku. Htio sam se zakleti kako u životu više ne želim pročitati niti jednu rekonstrukciju Grandove smrti i zaživota, ali znam kako mi ne gine gore spomenuti *Vampir* Borisa Perića pa mi se bolje ostaviti praznih kletvi i dati se na vivisekciju ponuđene selekcije.

Boris Perić (je, taj isti) piše o, naravno, Juri Grandu. No, kako je glavnu temu, prepostavljam, potrošio u romanu ovdje nam, nakon nategnutog humorističnog početka, daje zabavnu inačicu vampira kojeg u životu održava upotreba njegova imena. Inverzni vampirizam, ljudski parazitizam uz malo Karla Marxa... Sve u svemu, do kraja zabavno i solidno. Zabavan je i *Klub nemrvih hemoholičara* Danijela

Bogdanovića koji, u varijaciji jednog Pratchettova motiva, okuplja slavne vampire na sastanku liječenih krvopija i pušta ih da se prepiru o slavi i još ponečemu. Druga Bogdanovićevo priča, *Restoran 'Il Grand'* ima premisu svijeta koja bi izdržala i roman, ali je u ovoj kratkoj priči pomalo straćena, kvari dobar dojam prve i jak je argument protiv uvrštavanja više priča jednog autora u natječajne zbirke, čega će se Šišo valjda okaniti kad mu natječajni odziv nastavi rasti.

Buđenje krvi Ivane Delač klanja se ne samo Juri Grandu već i svome uzoru - najstarijoj hrvatskoj vampiruši, Viktoriji Faust. Priča je još jedna varijanta romantičnog viđenja vampirizma i relativno lako hlapljiva. Zanimljivo je kako se sama Viktorija inteligentno suzdržala od raubanja vamira i na natječaj poslala zanimljivu varijaciju motiva fotografije što isisava život. Pulp-stil i jednodimenzionalnost i dalje su Viktorijine boljke, ali priča ima svojih kvaliteta.

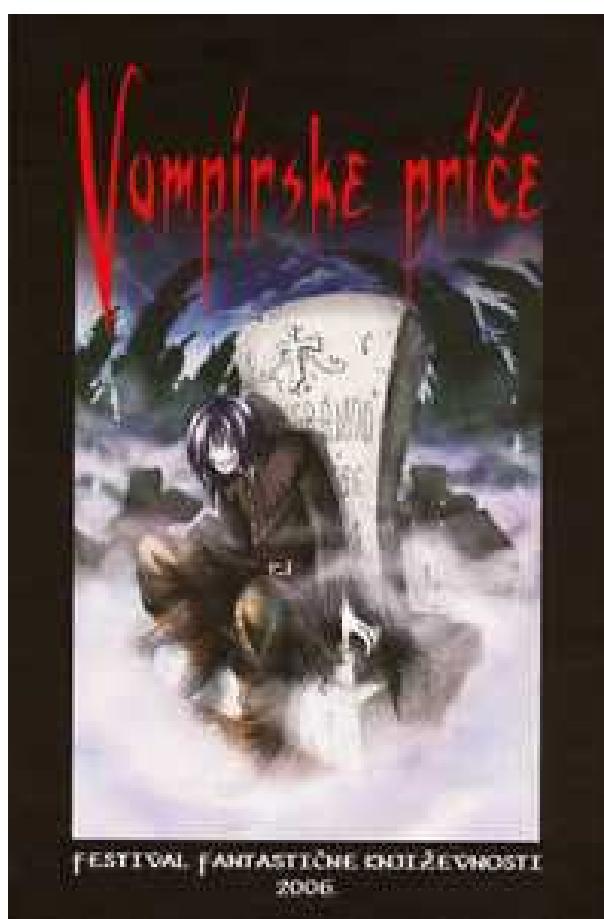
No, vratimo se Juri Grandu. *Povijesne zablude* Davida Kelečića (kojemu odrubljene glave postaju lajtmotiv) lagano su štivo, ali smiješno na svim pravim mjestima. Dario Rukavina uzima Granda

samo kao odskočnu letvicu, ali fascinira (stvarnim ili izmišljenim) vezama Elvisa Presleya i Bele Lugosija. Sama priča je skokovita i - kao što se meni kod Darija često čini - više zabave nudi i smisla nalazi

u samoj skokovitosti no u neurednom završetku. Eduard Pranger, pak, Juri Grandu u starinski funkcionalnoj priči podaruje vječni mir dok je priča Sanje Tenjer o kazališnoj predstavi o Grandu koja se počinje miješati sa stvarnošću atmosferična, puna životnih detalja i, sve u svemu, prilično zanimljiva.

Posebna su podskupina priča o Grandu pripovijetke

Veselina Gatala i Ernija Gigantea Deškovića. One jesu o Grandu i nisu, jer su obojica poznati uzorak (onaj koji mi nakon ove knjige izlazi na uši) prebacila u sebi bliže krajeve i priče napisali na mjesnim dijalektima. Gatalova je priča tako smještena u Bosnu (dobar detalj s popom i udovicicom, koji se pojavljuje i u jednoj od ostalih priča, ali da me ubijete neću se sjetiti kojoj), a Ernijeva u Volosko. Obadvije su dobre, ali Ernijeva mi je draža jer je dalje od predloška odskočila, jer je svašta povezala i

bila duhovitija. Morat ću pročitati onaj njegov roman što mi stoji na polici.

S posebnom sam sumnjom čekao priču Helene Burić, u ovoj zbirci na posudbi iz "nežanrovske" "Libre libere". No, odhrvala se uz pomoć nekoliko lijepih slika i stvarnog smisla za jezu. Njezina me kozmogonija, pak, nije uspjela uvjeriti ... Nekolicina drugih pisaca pokušala je varirati trope vampirizma. Senad Duran uvodi bića koja se vampirima hrane, Damir Janković nariče nad životom vampira u moderno doba, Adnadin Jašarević poigrava se Stokerom, dok Nada Mihaljević okušava svijet u kojem su ljudi u manjini od vampira i njihove stoke te stoga romantična legenda gotovo kao vampiri u našem - no niti jedna od tih priča nije naročito zapamtljiva. Zoran Vlahović, jedan od mojih davnašnjih favorita (dakle, pristran sam!), uobičajenim darom za suosjećanje sa čudovištima izveo je svoju vampirsku vinjetu.

Cijena besmrtnosti Leona Zambona priča je o strahu od razdjevičenja i naslanja se na olinjalu temu (s kojom se, srećom, u knjizi nije pretjerivalo) vampira kao romantičnih idea, unatoč i usprkos. Ljubić je - s nepotrebnim i neuvjerljivim sretnim svršetkom - napisala i Tereza Rukoher. Ljubić je napisala i Jasmina Blažić, ali me se nije naročito dojmio pa ma kako stilski bio dotjeran, jednako kao ni vježba na temu ljubića Denisa Peričića. Ako moram birati među pričama o zavodljivosti vampira, onda neka najuspjelija bude *Anabela* Ksenije

Skrivanek, krušvarovska varijacija s dobrom idejom Sotonine kćeri i jakom završnom slikom.

Slučajni abecedni susjadi, Jurica Starošinčić i Bojan Sudarević, obojica su svoje urbane vampire zarazili u diskotekama. Juričina priča puna je mladenačkog samosažaljevanja kamufliranog u krizu srednjih godina, iritantnog uživo ali iskreno napisanog. Prolazi. Bojanova počinje kao slabašna ideja o psihoanalizi vampira, no niz dobrih obrata opravdavaju očekivanja koja imam od Bojana, sporog ali ne zato tupog esefovca.

Za kraj mi, ni iz kojeg posebnog razloga, ostaju *Kuje na zadatku* Igora Mavrina, prpošno i svjesno blesava priča koja kombinira *Buffy*, *Charljeve Andele* i sve reklame koje se ovog ljeta daju na - a to je Igorov lajtmotiv - televiziji, te uvodna pjesma Darija Marušića za čije mi razumijevanje nedostaju ključne riječi dijalekta u kojem je napisana.

A sve u svemu ... Sve u svemu, dobro! Štoviše: jako dobro! Niska očekivanja su pomogla, ali sabrane su se hrvatske fantastičarske snage jako dobro oduprle napasti stereotipa i od knjige vampirskih priča učinile štivo kojeg se ne trebaju sramiti. Jedino što mi je sad puna kapa kolaca, popova, grobova i očnjaka pa bih rado čitao nešto drugo.

No, sve mi se vidi kako to neće biti baš tako lako.

NATJEČAJ ZA 13. SFerinu GODIŠNJU ZBIRKU 2007.

Natječaj se raspisuje za domaće neobjavljene SF pripovijetke (i srodnih žanrova) duljine barem 10 kartica. Izabrane najbolje priče objavit će se u zbirci koja izlazi za SFeraKon 2007. u travnju.

Rok je: 12. 12. 2006. Priče možete slati poštom na adresu:

Darko Vrban (ZA ZBIRKU)

Siget 20 d

10020 Zagreb

i/ili na e-mail: darko.vrban (at) zg.htnet.hr

Sve ostale obavijesti na telefon: 01/6529-557

Natječaj za Istrakon 2007

Organizacijski odbor Osme istarske konvencije fantastike i SF-a

ISTRAKON 2007 raspisuje

NATJEČAJ ZA KRATKU SF&F PRIČU

1. Na natječaj se mogu slati samo neobjavljene SF ili fantasy priče, do 5 kartica duljine (do 9000 znakova, uključujući i razmake, ni znaka više), pisane na hrvatskom jeziku.

2. Tekst mora biti otipkan ili isprintan u jednom primjerku, na pisaćem stroju ili PC-u, a obavezno je priložiti i disketu. Svaki autor može poslati najviše tri priče.

3. Natječaj je anoniman.

4. Rad mora biti obilježen šifrom. Rješenje šifre - puno ime i prezime, adresu i broj telefona, te eventualno e-mail adresu, treba priložiti u zasebnom i zatvorenom pismu.

5. Dodjeljuju se tri novčane nagrade:

- Prva nagrada u iznosu od 1.500,00 kn

- Druga nagrada u iznosu od 800,00 kn

- Treća nagrada u iznosu od 500,00 kn.

6. Ocjenjivački odbor zadržava pravo ne dodijeliti nagrade ako tekstovi ne zadovolje kvalitetom ili uvjetima.

7. Krajnji rok za slanje radova je 15. 01. 2007. godine.

Radovi se šalju poštom na adresu:

PUČKO OTVORENO UČILIŠTE U PAZINU (za Istrakon)

Šetalište Pazinske gimnazije 1

52000 PAZIN

8. Nagrade će biti uručene u ožujku 2007. godine na Osmoj istarskoj konvenciji fantastike i SF-a "ISTRAKON 2007" u Pazinu.

9. Posebna nagrada dodijelit će se za priču koja najbolje obradi neku istarsku temu

10. Ako prosudbena komisija veći broj pristiglih radova ocijeni iznimno kvalitetnim, odabранe priče objavit će se u zajedničkoj zbirci kratkih SF priča.